De Regerings-Beginselen

VAN

NEDERLANDSCH INDIË,

GETOETST AAN DE BEHOEFTE

VAN

MOEDERLAND EN KOLONIE;

DOOR

E. FRANCIS,

RIDDER DER ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW,
OUD INDISCH HOOFD-AMBTENAAR.

LEIDEN.
BIJ D. J. COUVÉE.
1864.

DRUK VAN J. J. GROEN TE LEIDEN.

VOORREDE.

Gedurende mijne reis van Indië naar Europa, buiten de gelegenheid geweest zijnde om den loop der politieke aangelegenheden van Nederland nategaan, was mijn eerste werk, na mijne aankomst in Holland, de Couranten te raadplegen. De discussiën in de Tweede Kamer der Staten-Generaal over de Regerings-beginselen en het kultuur-stelsel in Indië, maakten een pijnlijken indruk op mij; en daar het mij voorkwam dat de strijd der meeningen vooral gezocht moest worden in het gemis van praktische kennis, om de bestaande bezwaren, zonder kwesting van gewigtige belangen, opteheffen, zoo zag ik mij gedrongen, als een oud Indisch ambtenaar, mijne zienswijze deswege kenbaar te maken.

Ziedaar de eenige reden, die mij bewogen heeft de nederige vrucht van mijn arbeid op papier te stellen.

Leyden, 10 *Januarij* 1864.

Aller oogen zijn in den tegenwoordigen tijd gewend naar onze Oost-Indische bezittingen; aller aandacht is gevestigd op hare belangen in verband met die van het Moederland; aller geest is in gespannen verwachting wat de toekomst zal opleveren. Veel wordt over de Indische staatsregelingen geschreven en gesproken. Velen, en daaronder zeer kundige mannen, uiten hun gevoelen daarover en zetten hunne meeningen met onvergelijkelijke schoone woorden en ook kennis van zaken uiteen; doch nog steeds blijft een treurig *statusquo* voortduren, dat als een kanker in het staatsleven van Moederland en Kolonie het algemeen welzijn van Nederland en deszelfs Overzeesche bezittingen dreigt te ondermijnen.

Deze bewering wordt niet alleen door velen erkend, maar door de pers met luide stem verkondigd, en zeer te betreuren is het, dat zij, die geroepen zijn de regten van Nederland te handhaven en het maatschappelijke welzijn van Moederland en Kolonie te bevorderen, geene beslissende stappen nemen om door wijze maatregelen de schadelijke gevolgen van eene verouderde en aan den eisch des tijds niet meer beantwoordende staatsregeling in Indië te doen ophouden.

Pligtmatig is het derhalve, dat ieder Nederlander zijne

aandacht op deze voor Moederland en het geëerbiedigd Huis van Oranje zoo gewigtige aangelegenheid vestige, en een ieder het zijne bijdrage om den verderen achteruitgang van den welvaart der Oost-Indische bezittingen voortekomen, en een einde te maken aan de aldaar en in het Moederland heerschende uiteenloopende en verwarde meeningen omtrent de middelen, welke daartoe leiden moeten.

Ook ik acht mij verpligt mijne beschouwingen dienaangaande bekend te maken.

Eene lange reeks van jaren wijdde ik mij in de dienst van den Lande aan de belangen van Nederland, gelijk blijken zal uit mijne staat van dienst, als eene bijlage hierbij gevoegd. De tallooze werkzaamheden, die mij gedurende mijnen diensttijd te beurt vielen, stelden mij in de gelegenheid eenige ondervinding en kennis van de behoeften van Indië optedoen, welke welligt bezwaarlijk thans in één persoon vereenigd kunnen worden aangetroffen; en al hoewel de vele ontberingen die ik mij herhaalde malen, maar altijd met liefde en lijdzaamheid, getroostte voor de goede zaak, mij ook niet geheel ongedeerd lieten, zoo toch gevoel ik het, dat ik, daar waar het algemeen belang van Nederland geldt, niet mag stil zitten; en de ondervinding, hoe gering ook, niet mag te loor gaan, welke welligt door bescheiden aanwending tot bevordering zoude kunnen leiden van het welzijn van Moederland en Kolonie. Zoo lang dan ook mij daartoe de krachten overblijven, zal ik die voor dat heilig doel trachten aantewenden, en vertrouw dat mijne vertoogen, die op grond der door mij van 1815 tot 1863 in Indië bekleede betrekkingen niet uit de lucht gegrepen te zijn, zullen beschouwd worden, eenigen invloed mogen

uitoefenen op hen, die geroepen zijn én Moederland én Kolonie te besturen.

Ik zal mij onthouden uit bedilzucht deze of gene staatsregeling of staatsinstelling aftekeuren, en zoo doende mij te rangschikken onder hen, die alles verwerpen zonder daarom iets beters in de plaats te stellen; gaarne zal ik trachten bij de aantooning van gebreken ook de middelen aantewijzen, die naar mijne nederige zienswijze tot verbeteringen kunnen leiden.

Voorzeker de taak, welke ik mij gesteld heb, levert een ruim maar tevens hoogst moeijelijk veld ter bearbeiding op. Vele persoonlijke belangen zullen door mij ten achteren moeten gesteld worden voor het algemeen welzijn. Velen zullen daardoor de aanvallen zijn, welke ik zal moeten afwachten van min ervaren personen, en zij wier eigenliefde of eigenbelang gekwetst zullen achten; doch niettegenstaande ik dit alles ten volle besef, zoo toch zet ik mij welgemoed en met vertrouwen aan den mij voorgenomen arbeid, de heilige overtuiging in mij ronddragende, dat het zoo niet langer kan noch mag blijven, en dat mijne zucht om Nederland zoo lang ik kan te dienen, mij steeds daarin zal schragen.

Een blik op de gedurende de laatste acht maanden gevoerde debatten bij de Tweede Kamer der Staten Generaal, vooral in Mei en Junij van het gepasseerde jaar, zal voldoende zijn de overtuiging te erlangen, dat de tegenwoordige toestand van het politiek en financiëel beheer over Nederlandsch Indië onhoudbaar is, en eene algemeene herziening en regeling behoeft, om niet in grootere verwikkelingen te geraken, waarvan de gevolgen niet kunnen worden berekend.

Het zij mij vergund dit op te helderen met een paar aanhalingen uit de gehoudene redevoeringen van eenige uitverkorene staatslieden, vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk:

„Ik zal eerst een blik slaan op den tegenwoordigen „toestand van onze Indische bezittingen en daarna het „een en ander in het midden brengen omtrent de hoofd- „beginselen van ons koloniaal beheer aldaar.

„De indruk die ik van Indië ontvangen heb, komt „kortelijk zamengetrokken hierop neder, dat naar mijne „bescheiden meening, voor Java en de Javanen, in ver- „gelijking van hetgeen had moeten en kunnen gedaan „worden, bijna niets gedaan is, terwijl voor onze buiten- „bezittingen nog alles moet gedaan worden.

„Het vonnis is hard, ik moet er rekenschap van geven."

Ziedaar de bewering van een ooggetuige, terwijl een ander, over Indië sprekende, zegt:

„Ik wil zeggen, dat ik de tegenwoordige toestand zoo „beschouw, dat wij door eene soort van *fatum* daarheen „worden getrokken. Onze flaauwhartigheid, onze wankel- „moedigheid schijnt niet langer opgewassen te zijn tegen „den aandrang, die van de andere zijde wordt gebezigd. „Het algemeen belang van het volk van Nederland, „schijnt niet langer bestand tegen het vereenigd belang „van kooplieden, kapitalisten en industrieelen. De alge- „meene voorspoed, die dat stelsel (kultuur) verspreidde, „schijnt niet bij magte het te doen handhaven. In tegen- „deel, het is als of naarmate die prosperiteit toenam, de „geesten meer werden verhit, de gemoederen meer werden „geagiteerd en in beroering gebragt" en iets verder zegt dezelfde spreker: „maar bovenal is de toestand van een

„land hagchelijk; waar het vereenigde bijzonder belang „met de middelen, die haar ten dienste staan van de pers, „van de petitionament, als anderzins, meer kracht kan „ontwikkelen, dan het enkel algemeen belang.

„Een staat waar dit wordt waargenomen is van zijnen „teruggang verzekerd."

Waarlijk een teruggang van de zedelijke kracht der Regering in en over Indië wordt thans te zeer gevoeld en erkend om die te kunnen verloochenen of langer te verbergen, en als men alles wat door de afgevaardigden in de Kamèrs der Staten-Generaal hebben gesproken, resumeert, dan is het staatsgebouw in Indië te illustreeren met de volgende afbeelding:

Ziet gij ginds dat door de vaderen met moed, beleid en groote opoffering daargesteld gebouw. Van verre heeft het iets grootsch, met praalwerk versierd en tot een aangenaam verblijf geschikt van een groot Monarch; komt laten wij nader bij treden. Nu ontwaart gij dat dit gebouw verouderd is en van alle zijden met onoogljke stutten onderschraagd wordt om eene geheele instorting voortekomen; en als gij het goed van binnen beziet, bemerkt gij ook dat het op verscheidene plaatsen opgelapt en gescheurd is, met gapingen in de muren, die de een of andere rukwind, dit zoo schoon schijnend gebouw op zijn grondvesten zal doen schudden, zoo niet instorten. Naauwelijks verheft zich de wind eenigzins of de bewoners van dit gebouw worden beangstigd en geven hunne meening te kennen, dat het wel zoo goed zou wezen indien men het omver haalde en weder opbouwde. Ja, zeker zouden én kosten én moeite voor het oogenblik groot zijn, doch al die aanhoudende reparatiën, dat on-

ophoudelijk aanbrengen van materialen, ook eene aardige opoffering vorderen. Thans gevoelt men zich daar binnen nimmer gerust, terwijl eene nieuwe woning die op hechten grondvest rust, veel comfort zoude aanbieden, en met woeker het daaraan besteed kapitaal terug geven, door besparing van de vele uitgaven welke het oud gebouw thans aan voortdurende kleine reparatiën verslindt; voorwaar het spreekwoord: men moet geen lappen van nieuwe bokkenvel zetten in oude wijnzakken, is wel oud, maar toch immer waar.

Deze verbetering wordt door velen beäämd, doch de bewoners van het huis kunnen daartoe niet zoo spoedig overeen stappen. Zij hebben nu zoo lang in dit huis gewoond en altijd is het toch nog goed gegaan en het zal wel uithouden zoo lang zij daarin moeten huisvesten, en daarbij het lappen en herstellen brengt ook den bewoners eenig voordeel aan met den aankoop en levering van de daartoe benoodigde materialen. Het is daarom beter de toekomst aan de zorg van onze nazaten overtelaten en ons inmiddels zoo goed mogelijk te behelpen; dit bespaart moeite en kapitaal en bovendien behoeft men zich niet te derangeeren.

Met leede oogen ziet men echter den wankelenden toestand van het gebouw aan, en wint nu de raadgevingen in van al de zoogenaamde vrienden die dan dit dan dat voorslaan, zoo dat men wezenlijk niet meer weet wat te zullen aanvangen, waarbij dan nog komt dat zij zelven het kapitaal (moed) niet bezitten om den eenigen goeden raad op te volgen.

Aldus blijft het gebouw staan, wordt van jaar tot jaar meer onbruikbaar, en loopt gevaar van intestorten en

de bewoners te verpletteren. Dan zal men een gejammer vernemen, waarin nu en dan de klagte wordt gehoord: "hadden wij toch maar bijtijds aan de goede raadgevingen gehoor gegeven en het er maar niet op aan laten komen. Hadden wij ons maar niet gestoord aan al dat gewemel van onze zoogenaamde vrienden, die ons heen en weer slingerden, en ons hoofd zoodanig op hol bragten, dat wij eindelijk niet meer wisten waaraan wij ons zouden houden; maar helaas! het is te laat."

Ziedaar eene schildering van den tegenwoordigen toestand van het staatsgebouw onzer Oost-Indische bezittingen, afgeleid uit de beraadslagingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal.

De dagbladen doen ons genoegzaam zien dat de thans gevolgd wordende staatkunde in Indië niet meer aan de behoefte des tijds voldoet. De parlementaire leden geven daarover hunne welsprekendheid ten beste, doch werkelijk gedaan wordt er niets. De hoofdgebreken in de staatsregeling van Indië aantewijzen, en te overtuigen dat eene geheele hervorming noodig is, zal derhalve het doel van mijn streven zijn. Dit doel te bereiken, hiertoe wordt vereischt: opregtheid en ondervinding, en het zij met bescheidenheid gezegd, mijne anticedenten zullen daartoe eenigen waarborg kunnen geven.

Een juist oordeel te kunnen vellen over de Indische zaken, daartoe is vooral eene grondige plaatselijke kennis onontbeerlijk. Ik zal derhalve mijne vertoogen aanvangen met eene beschrijving van land, volk en nijverheid, vervolgen met een kort geschiedkundig verhaal der verschillende regeringsvormen, die in Indië elkander hebben opgevolgd sedert onze vestiging aldaar, en besluiten met

aanwijzing van het middel, dat naar mijne bescheidene meening, dienstig zijn zal om tot een doelmatig beheer der Oost-Indische bezitting te geraken. —

Het is bekend en ik herhaal het, dat het Nederlandsch grondgebied in Oost-Indië zich uitstrekt over de meeste in den grooten Indischen archipel gelegen eilanden, waarvan de uitgestrektheid en verdeeling zoude kunnen worden bepaald als volgt:

Java groot 2418 □ geographische mijlen met eene bevolking van 11,000,000 zielen. De buiten bezittingen van Java groot circa 14124 □ geographische mijlen met eene bevolking van ± 5,000,000 zielen, waarbij komt nog 5,000,000 zielen verspreid op de onderscheidene eilanden tot het Nederlandsch gebied behoorende, die nog niet regtstreeks onderworpen zijn aan het Nederlandsch gezag. De oorspronklijke bewoners van den Indischen archipel onderscheiden zich niet alleen in physieke en zedelijke hoedanigheden van den Europeaan, maar ook onderling door een merkbaar verschil in taal en zeden, maatschappelijke instellingen en behoeften.

Bij voorbeeld, ofschoon hetzelfde eiland bewonende, verschilt de Javaan evenzeer van de Sundaneezen als de Franschman van de Spanjaarden, terwijl het de Boegeneezen, Dayakers, Alvoeren en Papoeas met de Javanen, en het tusschen deze en de Maleijers even zoo gesteld is, als tusschen de Russen en de Engelschen.

Ieder eiland bezit een eigen volkstaal, en het is zelfs niet vreemd op een en hetzelfde eiland onder de inboorlingen verschil van talen aantetreffen; zoo levert Sumatra het verschil van vijf talen, als de Atjeeneesche, Battasche, Maleische, Redjangsche, en Lampongsche. Op

Java wordt Javaansch, Sundaasch en Maleisch gesproken. Deze groote verscheidenheid in taal, zeden, godsdienst, vooroordeelen en maatschappelijke instellingen onder de bewoners van den Indischen archipel, zijn de voorname hinderpalen, die de invoering van een gelijkvorming bestuur in den weg staan; en daarom is het ook, dat een ambtenaar die bijzonder geschikt is voor het beheer van een gedeelte van Indië, minder zou voldoen op een ander deel van dit gebied. Bij voorbeeld, de beste ambtenaar op Java zou een leerling zijn op Sumatra, terwijl een op Sumatra gevormd ambtenaar evenzeer vreemd zal zijn aan de instellingen op Java.

Het is derhalve eene eerste vereischte, bij de keuze van ambtenaren voor het bestuur in Indië, op deze omstandigheden te letten, waardoor oorlogen en verwikkelingen tusschen het Nederlandsch gezag en de Indische volken zouden kunnen worden voorgekomen, en waarvan de nadeelige gevolgen, door dezen regel niet te volgen, zoo herhaalde malen zijn ondervonden.

De inboorlingen van den Indischen archipel zijn noch zoo groot noch zoo krachtvol en sterk als de Europeanen. Hun verstandsvermogen is meer scherp en listig dan krachtig en werkdadig. Zachtzinnig, ingetogen en lijdzaam van aard, worden zij toch, in toorn ontstoken, onbeteugelbaar woedend, dat soms zelfs tot razernij overslaat (Amok). Bovendien zijn zij zeer bijgeloovig en bijzonder gehecht aan voorvaderlijke gebruiken en vooroordeelen. Gevoel van dankbaarheid en burgerlijke deugden strekt zich bij hen niet verder uit, dan met het eigenbelang, dat hen ten prikkel dient, is overeen te brengen; terwijl waarheid en goede trouw zeldzaam met naauwge-

zetheid in acht wordt genomen. De Boegeneezen, vooral van Wadjo, maken hier eene kleine uitzondering. Als het ware meestal in onderlinge verdeeldheid levende, geven niet te min de bewoners van den Indischen archipel, zoolang godsdienst en bijgeloof geen offers van hen vorderen, de voorkeur aan vrede en onderwerping, boven eene moeijelijke en aanhoudende worsteling van nationale onafhankelijkheid; waaruit het ook te verklaren valt, dat zij rust en gemak boven zorgen en arbeid verkiezen. Geld is hun lief, alleen om het weder dadelijk te kunnen verteeren; gepaste spaarzaamheid is hun onbekend. De Sumatranen en Boegeneezen maken hierop echter eene kleine uitzondering.

Deze geaardheid der volken van den Indischen archipel, gevoegd bij het gemis aan ervaring en kunst om hun physiek vermogen economisch toetepassen, is dan ook de maatstaf waarnaar het productief van den grond dien zij bewonen, beoordeeld moet worden. De inboorling werkt met gebrekkige, zeer onvoldoende werktuigen en besteedt daardoor meer tijd aan zijnen arbeid dan de bewoners dier gewesten, waar de industrie grootere vorderingen gemaakt heeft; daarbij is hij onverschillig en zorgeloos in de uitvoering van zijne taak; en voor dagloon werkende, behoeft hij bepaald toezigt om hem zijn werk te doen volbrengen.

Meerder betoog zal wel niet noodig zijn, dat in deze omstandigheden de oorzaken der geringe waarde van het volksvermogen in Indië, in vergelijking met dat vermogen in Europa, moet gezocht worden; doch daaruit is tevens de waarheid afteleiden, dat er tot ontwikkeling van volksvlijt in Indië eene groote ruimte bestaat, waartoe de prikkels van Europiesch kapitaal, nijverheid en beschaving,

gepaard met goede leiding en voldoende bescherming voor persoon en eigendommen, vereischt worden, en inzonderheid op de buitenbezittingen van Java, alwaar de middelen van bestuur zeer beperkt zijn.

De zetel van het Nederlandsch gezag in Indië, op Java gevestigd zijnde, zal ik dan ook dit eiland tot hoofddoel mijner beschouwingen maken.

De bodem van Java wordt, van den westelijken tot den oostelijken hoek van dit eiland, door een keten van bergen, waarvan de toppen tot 12,000 rijnlandsche voeten boven de oppervlakte der zee rijzen, in twee deelen verdeeld, waarvan het noordelijk gedeelte goed bebouwd en bewoond is; terwijl het zuidelijk gedeelte, grootendeels woest, en schraal bevolkt, tot schuilplaats strekt van tijgers, rhenocerossen en andere wilde dieren. Op dit gedeelte van Java bestaat ruime gelegenheid voor nieuwe ontginning, waartoe echter groote opofferingen worden vereischt.

De bevolking van Java kan men stellen op:

19,000	Europeanen.
130,000	Chineezen.
26,000	Vreemde Oosterlingen, en
11,000,000	Javanen.

Indien het eene waarheid is, dat de juiste kennis van de hoegrootheid der bevolking, tot een der gewigtigste vraagstukken behoort, waaraan de staatsman zijn aandacht moet wijden, om de maatschappelijke inrigtingen van het land dat hij bestiert, te beoordeelen, dan is het te betreuren dat de volks-telling op Java nog veel te wenschen overlaat om als volledig te kunnen worden geacht, terwijl de opgave over de buitenbezittingen geheel op gissingen rust.

Eene volledige zekerheid omtrent de volks-telling der bevolking is toch een onmisbaar vereischte bij een geregeld bestuur; zoo om den arbeid der dienstpligtigen te bepalen, als ter beoordeeling der belasting van de bevolking, en ook om nategaan of de aanbouw van producten tot levensmiddel in eene goede verhouding staat tot de snelle aanwas der bevolking op Java.

De volks-telling geschiedt thans op last van den Gouverneur-Generaal, door de respectieve hoofden van het gewestelijk bestuur, die dezen last verder op de assistent-Residenten en Controleurs der landelijke inkomsten overbrengen. Deze ambtenaren belasten verder de Inlandsche divisiehoofden met die taak, die ook op hun beurt die aan hunne Mantries en schrijvers opdragen. Deze minder hoofden, wier maandelijksch traktement zelden meer dan 12 tot 20 gulden bedraagt, zijn zoo zeer gebonden aan hunne veelvuldige werkzaamheden, voortspruitende uit het dagelijksch toezigt over politie- en kultuurzaken, dat het hen schier onmogelijk is den vereischten tijd te vinden tot eene zorgvuldige opname der bevolking; zoodat zij, om de hen opgedragen last te voldoen, zich meestal bepalen bij het raadplegen of hooren der Dessashoofden, die in hunne opgaven gemeenlijk zeer partijdig en verkleend te werk gaan, daar zij berekenen moeten, dat naarmate hunne opgaven groot of klein zijn, ook in die evenredigheid de dienstpligtigheid en lasten hunner onderhoorigen zal worden bepaald.

Niettemin worden volgens die gebrekkige opgaven, de staten der bevolking jaarlijks opgemaakt en aan de Regenten en Controleurs ingediend, die ze na vergelijking en toetsing aan die van het voorafgegane jaar en over-

brenging in behoorlijken vorm, den Resident inzenden, om, na op diens bureau in een beteren vorm overgebragt te zijn, aan den Gouverneur-Generaal te worden aangeboden.

Ziedaar de grondslagen waarop de volks-telling van Java rust, in weerwil der bestaande vooronderstelling, dat de volks-telling aldaar plaats vindt door eene Commissie, gecontroleerd door een ambtenaar en het inlandsch divisiehoofd.

Blijkbaar is het derhalve dat hieromtrent meer zekerheid wordt vereischt, en om die te erlangen komt mij dienstig voor in iedere Residentie om de drie jaren een of meer Controleurs, bijgestaan ieder met een inlandschen schrijver, met de opneming der bevolking te belasten. Gedurende die opname moeten zij vrij zijn van andere werkzaamheden, en zich uitsluitend bezig houden met alle bewoonde plaatsen in de Residentie te bezoeken, de bevolking aller woningen op te nemen, en hunne bevinding in een Register op te teekenen met bekendmaking van het getal zielen, geslachtswijze in ieder huis, alsmede de staat der woningen, de middelen van bestaan des huisgezins, en de staatslasten die op het hoofd van ieder huisgezin rusten; was men bij de opname der bevolking op deze wijze te werk gegaan, dan zou nu geene onzekerheid bestaan omtrent het ware getal zielen op Java, noch over den werkelijken toestand der bewoners van dit eiland; terwijl gebeurtenissen, gelijk die van Damak en Groboga in 1849, zouden zijn voorgekomen. Hierdoor zoude men ook de oorzaken hebben kunnen opsporen van den tegenwoordigen, meer dan drie malen verdubbelden prijs van de eerste levensbehoefte op Java: de rijst, die van *f* 3,— tot *f* 8,— à *f* 10,— de pikol gestegen is.

In een door de natuur zoo mild bedeeld land als Java,

met een verlicht bestuur, is gebrek aan levensbehoeften, eene omstandigheid die bijna aan het onmogelijke grenst. Dit verschijnsel kan alleen worden toegeschreven aan verzuimen van het plaatselijk bestuur en een behoorlijk onderzoek van den toestand der bevolking. De vraag van het al of niet bestaan van welvaart onder de bevolking op Java, kan dan eerst beslist worden, wanneer zekerheid bestaat dat ieder landbouwend huisgezin in het bezit is van een goede woning met het noodig huisraad:

Een stuk grond om Sawas te maken.

Een karbouw om den grond te ploegen.

De noodige gereedschappen om zijn dagelijksch arbeid te verrigten, en

Een Lomboeng, schuur, met de noodige padie voor het onderhoud des gezins en voor zaaipadie voor den volgenden oogst.

Ik zal de uitkomst van een onderzoek hieromtrent niet vooruitloopen, doch de uitslag zal mijns inziens doen zien, dat bij de bevolking van Java veel armoede en ellende zal worden aangetroffen.

Is de bevolking van Java sedert 1815 meer dan verdubbeld, minder gunstig zal echter de uitkomsten zijn voor de overige tot het Nederlandsch gezag behoorende eilanden van den Archipel, alwaar eerder eene vermindering der bevolking doet vermoeden, ten gevolge van den minder beschaafden toestand der bewoners dier eilanden, en de ontoereikende middelen van bestuur om eene goede maatschappelijke orde onder dezelve daartestellen.

Wij hebben gezien hoe het met de volks-telling op Java gesteld is, thans gaan wij over de huisvesting van de inlanders in beschouwing te nemen.

De huisvesting van de Javanen van den geringen stand bestaat voor het meerendeel uit kleine onoogelijke hutten, zamengesteld uit gespleten en gevlochten bamboes.

Langs de stranden worden dezelve met palmbladeren gedekt en in de binnenlanden met eenen langwerpige grassoort, Allang-allang genaamd.

Tien, twintig tot vijftig dier hutten, tusschen struiken, boomgewas en eene verwarde massa vrucht- en palmboomen gelegen, maken een Kampong of Dessa uit, waarvan het aantal bewoners op 50, 100 à 200 zielen kan worden gesteld.

Deze Dessas of dorpen zijn gewoonlijk met ongeregelde heggen omheind van bamboes- hout- koffij- en andere gewassen, die slechts hier en daar bijeengebragt zijnde, tot geene voldoende sluiting dienen. De wegen door de kampong zijn smalle voetpaden, die in den regentijd morsig en ongaanbaar worden.

De ligte bestanddeelen, waaruit de huizen eener Dessa zamengesteld zijn, vorderen groote omzigtigheid in het omgaan met vuur; doch de zorgeloosheid der Javanen in dit opzigt, die dikwijls aan roekeloosheid grenst, stelt de Dessa-bewoners menigmalen, door het afbranden hunner woningen, aan groote schade bloot.

Dat eene dusdanige zamenwoning niet aanmoedigend is om de nijverheid onder de Javanen te bevorderen, laat zich gemakkelijk bevroeden, dewijl de aanhoudende vrees voor brand, hem steeds terug moet houden, om door meerdere inspanning zijner krachten, eenig vermogen te vergaren.

Van veel belang is het derhalve op deze omstandigheid te letten, aangezien eene betere huisvesting van den In-

lander grooten invloed kan uitoefenen op hunne ontwikkeling van beschaving en welvaart tot bevordering van hun geluk en de belangen van den staat. Eene goede huisvesting zoude de burgerlijke hulpvaardigheid en gezellige verkeering, die thans onder de geringe klasse der Javanen veel te wenschen overlaat, kunnen bevorderen; en wanneer hij in eene goede woning meerdere waarborg voor zijne goederen vindt, zal dit ook tot prikkel strekken om de zucht naar het bezit van meer vermogen te doen ontstaan, en daardoor aan de industrie in het algemeen meer voedsel geven.

Beschouwen wij thans den staat der tevredenheid onder de bevolking van Java.

De mindere klasse der bevolking van Java, inzonderheid de bewoners der binnenlanden, zijn nog op zoo een lagen trap van beschaving, en zoo onkundig omtrent den vorm der Regering en de werking van het bestuur, dat het hen tamelijk onverschillig is, door wien en hoe zij geregeerd worden, mits hunne Godsdienst en de voorvaderlijke instellingen ongeschonden blijven, en zij onder het genot van vrijheid, om in hunne dagelijksche behoeften te voorzien, eene voldoende bescherming voor personen en eigendommen vinden. Alle onderdrukkingen of handelwijzen, strijdig met hunne zeden of belangen, worden door deze klasse van menschen als willekeurigheden beschouwd der overheids-personen, die met het onmiddelijk gezag over hen belast zijn; en nimmer zullen zij die wijten aan het Opperbestuur, welks bestaan en welker inrigting zij ter naauwernood kennen.

Zij zijn zeer gehecht aan de dynastie hunner natuurlijke hoofden, en dragen den priesterstand veel eerbied toe.

Een Europeesch bestuur, dat zich waant door billijkheid, regtvaardigheid en weldaden, buiten medewerking der Inlandsche hoofden en den Priester, zijn gezag onder de bevolking te kunnen handhaven, zal zich in oogenblikken van beproeving deerlijk teleurgesteld vinden, want het geringste hoofd, mits van eene goede afkomst, zal meer invloed op den gemeenen man uitoefenen dan de voornaamste Europeesche ambtenaar, die een vreemdeling in zijne oogen blijft.

De aanzienlijke klasse der bevolking echter heeft eene hoogere trap van beschaving bereikt, en kan hare verhouding tot het Europeesch gezag tamelijk wel beoordeelen; velen onder deze, wien een ruim bestaan ten deel is gevallen, of in lucratieve betrekking geplaatst zijn, en verlicht genoeg zijn, om de tegenwoordige en toekomstige verbeteringen in hun geboorteland onder het Nederlandsch bestuur te beseffen en te waarderen, zijn niet alleen met hunnen toestand verzoend, maar beschouwen de vreemde overheersching als een zegen voor hun land; zonder welke zij door onderlinge twisten en verdeeldheid tot dien barbaarschen toestand zouden terugkeeren, waarin de meeste eilanden van den Indischen archipel, waar nog geen Europeesch gezag gevestigd is, zich bevinden.

Om echter den wezenlijken staat der tevredenheid onder de bevolking op Java in alle bijzonderheden te leeren kennen, moet nog tot opheldering dienen, dat wanneer men hare belangen aan de voordeelen en voorregten, door de bestaande staatsregelingen aan iedere klasse ten deel gevallen, toetst; dan in de verscheidenheid dier voordeelen een aantal oorzaken worden gevonden, die de eene klasse meer, de andere minder tevreden

moet maken. De Inlandsche bevolking op Java zoude gevoegelijk in de volgende vier hoofdklassen kunnen worden begrepen.

1o. Vorsten en Inlandsche grooten, cijnsbaar aan het Nederlandsche gezag, doch geen volkomen onderdanen.

2o. Regenten en Inlandsche hoofden, in dienst van het Nederlandsch Gouvernement.

3o. De Priesterstand en Hadjies.

4o. Landbouwers.

De ambachtslieden, kooplieden, zoutmakers, visschers, houtkappers, praauwvoerders, enz. kunnen ook onder de landbouwers worden gerekend, daar zij meerendeels direct of indirect deel hebben in den landbouw.

Onder de eerste klassen behooren de Vorsten van Java die in vroegere tijden een onbeperkt gezag over hunne onderdanen voerden, en hunne inkomsten trokken door tusschenkomst hunner vertegenwoordigers in de onderscheidene deelen van hun gebied. Deze vertegenwoordigers hielden de hun aangewezen deelen veelal als appanagien, ten gevolge van hun geboorteregt, of vorstelijke gunsten voor bewezene diensten; en werden beschouwd als leenheeren, onder verpligting eener bepaalde belasting aan den Souverein optebrengen, in producten van den bodem, of personeele dienstbaarheid.

De uitbreiding van het Nederlandsch gezag op Java, inzonderheid na den laatsten oorlog op dit eiland van 1825 tot 1830, maakte groote wijzigingen in de staatsregelingen der onafhankelijke vorstenlanden noodzakelijk, waardoor het absoluut gezag der vorsten en leenheeren dier landen eene groote beperking heeft ondergaan; terwijl vele hunner huishoudelijke staatsinstellin-

gen, die met de billijkheid en de waardigheid van een verlicht bestuur en de belangen der bevolking in strijd waren, afgeschaft en door meer doelmatige vervangen zijn.

Een gedeelte dezer Vorstenlanden werd ook toen onder het onmiddelijk beheer van het Nederlandsch gezag gebragt, en daaruit de schoone Residentiën *Banjoemas*, *Bagleen*, *Madion*, *Kedierie* en de afdeeling *Patjatan*, zamengesteld, waarvan de oppervlakte 432 geographische mijlen is, met eene bevolking van circa 2,000,000 zielen.

Hierdoor heeft ook het overgroot getal hoofden, die door de Vorsten met het beheer der aan het Nederlandsch gezag overgegane landen belast waren, eene vermindering moeten ondergaan, en velen hunner hebben toen aanzien en betrekking verloren, of een pensioen erlangd.

Betoog behoeft het wel niet, dat, hoe weldadig deze maatregel ook moge geweest zijn, en hoezeer dit ook door weldenkende Javanen volmondig wordt erkend, evenwel zulks het leed niet kan doen verdwijnen, dat zij door dezen veranderden staat van zaken ondervonden hebben; door het verlies van magt, aanzien en vele andere maatschappelijke voorregten; dewijl zij hierdoor niet alleen zich in hun tijdelijke belangen zagen aangetast, maar het vooruitzigt moesten missen immer weder, zoo voor hun zelve als voor hunne kinderen en talrijke betrekkigen, die voorregten deelachtig te worden, waarvan het bezit hen zoo zeer streelde en waarop de Inlanders zoo veel prijs stellen.

Allen, die in deze omstandigheden verkeeren, waarvan het getal niet onaanzienlijk is, en wier invloed op de algemeene rust niet gering moet worden geacht, behooren tot de eerste klasse der bevolking.

Zij en de Regenten uit de Gouvernements-landen, die

uit hoofde van ongeschiktheid of andere redenen, hunne betrekking hebben verloren, en wier afstammelingen daardoor buiten de gelegenheid zijn geraakt hen in het gezag optevolgen, benevens al hunne aanverwanten en volgelingen, moeten worden beschouwd als personen, wier onmiddelijk belang te zeer gekwetst is, om in hunne gehechtheid aan de tegenwoordige orde van zaken, een volkomen vertrouwen te kunnen stellen.

De Regenten en Inlandsche beambten, onder de tweede klasse der bevolking gerangschikt, en vooral zij, die door het Gouvernement zijn aangesteld en bezoldigd, en in het vooruitzigt deelen, de door hen bekleede waardigheid eenmaal op hunne afstammelingen te zien overgaan, kunnen geacht worden alle reden van tevredenheid te hebben. Over het algemeen bestaat ook bij hen die tevredenheid, doordien zij in de dienst van het Gouvernement niet alleen een bestaan, maar ook eene ruime voldoening voor hunne eigenliefde vinden in de voor den Inlander zoo streelende openbare blijken van onderscheiding, die hen uit den aard hunner betrekking te beurt vallen, en waarop zij, die van de ijdelheid een God maken, boven alles prijs stellen.

Twee omstandigheden zijn er echter, die hen ontevreden moeten maken; tot regt begrip daarvan moet ik mij eene kleine uitweiding veroorloven.

Het is bekend, dat uiterlijke praal, eene statige houding en bedaarde redenering met deftigheid gepaard, de beste middelen zijn om eerbied en ontzag inteboezemen; vooral bij de Javanen en bij het Oostersche volk in het algemeen. Door eene stipte opvolging van deze gedragslijn, oefenden de Inlandsche hoofden en de Europeanen van

vroegere eeuwen een groot zedelijk overwigt in de regering van Indië, en voerden veel uit met weinig middelen.

De invoering van het thans op Java werkende stelsel van Kultures, heeft echter, zoowel de Europeesche ambtenaren als de Inlandsche hoofden, een aantal verpligtingen opgelegd, die de Inlandsche grooten in het algemeen, volgens de staatkundige begrippen van alle Aziätische volken, in de oogen hunner ondergeschikten zoodanig verkleinen en vernederen, dat hieruit wel eens een bron kan ontstaan om den zedelijken invloed over de bevolking te doen verdwijnen; zonder dien zal het Inlandsch bestuur gebrekkig werken, en zouden de kosten van regering de inkomsten van den staat kunnen overschrijden.

Om dit met een voorbeeld opteheIderen, zal het genoegzaam zijn aantestippen, dat, ten gevolge der thans bestaande regeling van het kultuur-stelsel, het eene der voornaamste pligten van het plaatselijk bestuur is, te zorgen voor het welslagen der kultuur-ondernemingen, en de vermeerdering van producten voor de Europeesche markt; voorts door personeele bemoeijingen en toezigt, te waken over de werkzaamheden tot aanplanting van suikerriet, koffij, indigo, tabak, thee, enz., voor de bereiding van de grondstof, en de behoorlijke levering van het den lande toekomende aandeel van het product.

Hij, die den omvang dier werkzaamheden kent, zal ligt bevroeden, hoezeer dit stelsel, waarbij de attributen van den Souverein met die van den landbouwer en koopman vereenigd zijn, de uiterste zorg der ambtenaren en Inlandsche hoofden behoeft, om daaraan eene geregelde werking te verzekeren.

Als een gevolg hiervan ontmoet men vaak den Resi-

dent, de vertegenwoordiger van den Gouverneur-Generaal, in zijne Residentie ook in de koffij- suikerriet- en indigo-tuinen te paard rondrijdende, of te voet loopende, vergezeld door den Regent, den Controleur, de Districts-hoofden en een aanzienlijk getal Dessa-hoofden.

Zij, die Indië alleen kennen sedert de invoering van het kultuur-stelsel, en ook anderen, die aan dit stelsel fortuin en vermogen te danken hebben, zullen voorzeker zeggen, dat in die bewegingen van het plaatselijk bestuur geen kwaad gelegen is, want het oog van den meester maakt het paard vet; doch zij, die Indië vóór en na de invoering van het kultuur-stelsel hebben leeren kennen, en den vroegeren en tegenwoordigen toestand van den geest der bevolking bij vergelijk weten te waarderen, zullen met mij beamen, dat juist in die togten en bemoeijenissen de kiem ligt van een zedelijk kwaad, dat de Europeesche meerderheid op Java zal verkleinen en het gezag der Inlandsche hoofden zal verminderen. Want hier ziet men dien achtbaren stoet, met den vertegenwoordiger des Landvoogds aan het hoofd, over een stuivenden weg rijden; dáár ontmoet men dezelfde personen door een storm- of regenbui overvallen, en door het door de modder waden der paarden, met slijk bespat; niet in het zoeken van rustverstoorders of den vijand des lands, maar tot voordeel der schatkist. Men ziet hen niet meer met die edele trots hunner waardigheid in het rond staren, maar neergedrukt, als het ware uit het veld geslagen, zich aan de eischen hunner verpligtingen onderwerpen; en gelijk het ten volle waar is, dat niemand minder achting voor zijn heer en meester koestert dan een kamer-dienaar, wijl hij door dagelijkschen omgang

diens menschelijke zwakheden en gebreken kent; evenzoo ook veracht de Javaan dengene, dien hij boven zich verheven gelooft, en dezelfde menschelijke zwakheden en hebbelijkheden aan den dag ziet leggen, die hij vermeende, hem alleen door zijn vernederden toestand eigen konden zijn. Wij willen niet uitwijden over de gemoeds-aandoeningen, die de Residenten bij dergelijke togten bezielen, en de min passende wijze, waarop de Regenten en mindere hoofden, dikwerf als een uitvloeisel daarvan, in tegenwoordigheid van den geringen man, worden bejegend; doch waar is het, dat sommige Regenten den schadelijken invloed van dusdanige schouwspelen willende voorkomen, de gewoonte hebben aangenomen bij die togten eene Europeesche kleeding aantetrekken, dat zij als gemakshalve voorgaven te doen; doch in werkelijkheid, alleen om den gemeenen man te ontheffen van de verpligting dier eerbewijzen, eigenaardig aan hunne waardigheid, en waarvan de opvolging wel in den Dallam, maar niet in de koffij-tuinen te huis behoort.

Zij, die de denkwijze der Indische volken kennen, zullen met mij toestemmen, dat deze openbare en te veel afdalende bemoeijenis der Overheids-personen dien eerbied en dat ontzag voor het bestuur zal doen verminderen, welke den geringen stand onder de Javanen zoo gedwee en lijdzaam maken; en onbetwistbaar is het, dat met het verlies van den invloed der Inlandsche hoofden op de bevolking, ook wij, die door hen behooren te regeren, op groote belemmeringen voor ons gezag en belang kunnen rekenen; vooral in oogenblikken van volks-beroeringen, daar men alsdan geen steun bij den gemeenen man zal vinden, en die bij de hoofden gezocht moet worden.

Een tweede bezwaar voor de Regenten en Inlandsche hoofden bestond eenige jaren geleden niet; maar bestaat thans in de Contrôle, die naar de Europeesche begrippen van beschaving, billijkheid en regt, gehandhaafd wordt omtrent de pligtplegingen, die bij alle Aziatische volken de wederzijdsche betrekking tusschen de meerdere en de mindere regelen: op Java bekend onder den naam van Adat; doch die door ons tegenwoordig als onregtmatige afpersingen wordt aangemerkt, en met den naam van knevelarij bestempeld.

Deze Contrôle, hoe heilzaam ook om misbruik van gezag tegen te gaan, moet zich niet verder uitstrekken dan tot beteugeling dier misbruiken; want eene verdere bemoeijenis hieromtrent, zal de Inlandsche hoofden in hun gezag belemmeren en hen versteken van die middelen, welke zij bij hunne vaste inkomsten noodig hebben, om een voldoenden invloed op de bevolking uitteoefenen. Hoe zonderling het ook moge voorkomen, waar is het toch, dat juist de uit die pligtpleging voortvloeijende onderworpenheid van den geringen man, het gezag van de meerderen meer in het oog vallen en eerbied en ontzag voor de hoofden doet ontstaan.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat de Regenten en de Inlandsche beambten, zoo wel voor eene goede politie over uitgestrektheden, grooter dan eene Provincie in Nederland, voor iedere Residentie, als voor dien grooten zedelijken invloed op de bevolking, in het algemeen belang, vooral gedurende de laatste oorlog op Java zoo gunstig in toepassing gebragt, een aanzienlijk getal lieden aan zich moeten verbinden, waarvoor kost en middel van bestaan moet gevonden worden, zoo is hieruit

afteleiden, dat zij, indien hun de middelen welke de Adat hen verschaft, ontnomen worden, dan ook buiten de mogelijkheid zullen zijn, den Lande die diensten in de uitoefening eener goede politie te presteren, welke van hen gevorderd worden, en waarover Java in vroegere dagen roem mogt dragen.

Een sprekend bewijs, dat de bedoelde pligtplegingen van den gemeenen man jegens hunne hoofden niet drukkende moeten geweest zijn, ligt in het feit dat de Inlandsche hoofden op Java over het algemeen arm zijn, en gewoonlijk in staat van insolventie sterven.

Het traktement van een Regent uit 's Lands kas bedraagt *f* 1200 's maands, en is ter naauwernood voldoende voor het onderhoud van zijn gezin, en dus ongenoegzaam tot bestrijding der kosten voor de uiterlijke praal, verbonden aan de waardigheid zijner betrekking; en nog minder tot onderhoud van twee tot drie honderd lieden, die uit dien hoofde min of meer van hem afhankelijk zijn. Hetzelfde is in evenredigheid ook van toepassing op de districts- en mindere hoofden.

Wil men de heerendiensten en andere kleine servituten der bevolking jegens hunne hoofden volkomen afschaffen, en de Inlandsche hoofden geheel in het aannemen van geschenken hunner onderhoorigen beperken; dan vloeit hieruit voort, dat zij wel driemaal zoo hoog bezoldigd moeten worden, als zij thans zijn, ten einde hen aan ons belang verbonden te houden, en nuttig te doen werken voor de handhaving van ons gezag.

De derde klasse der inheemsche bevolking op Java, de Priesterstand, genoot onder het bestuur der Inlandsche vorsten eene hooge mate van aanzien en vele voorregten.

De Priesters oefenden daardoor gezag en invloed op het beheer van staatszaken uit, bijzonder streelend voor hunnen geestelijken trots en niet minder voordeelig voor hun eigenbelang.

Dit Priesterlijk gezag, dat voor het algemeen welzijn van Java niet anders als schadelijk moet worden aangemerkt, werd, naar gelang der uitbreiding van het Europeesch gezag over het eiland, van lieverlede beperkt, en de nadeelige invloed, die het op den volksgeest uitoefende, beteugeld en aan banden gelegd. Gemakkelijk valt hieruit afteleiden, en kan het zelfs als zeker worden aangenomen, dat voor deze klasse ons beheer over Java noch aangenaam noch welgevallig zijn kan, niettegenstaande de Priesterstand aldaar ook thans nog vele voorregten geniet.

De uitoefening der Mohamedaansche godsdienst was onder ons beheer ten allen tijde over de geheele uitgestrektheid van ons gebied in Indië vrij en onbelemmerd. In sommige gedeelten van Java zijn ten behoeve der Priesters een aanzienlijk getal dessa's met hare bevolking vrij van alle belastingen afgestaan, terwijl hun tevens het regt wordt toegekend tot het geven van onderrigt in de leer van Mahomed, waarvoor op het eiland een groot getal seminariums (Pe-santrian) worden gevonden, die door de jonge lieden druk bezocht worden.

Het tegenwoordig gedrag der Priesters is en schijnt zeer rustig, en sedert hunne levendige bemoeijenis in den laatsten Javaanschen oorlog, hebben zij geene blijken van meldenswaardige beweging gegeven.

Eene reeks van volks-beroerten op Java heeft ons echter geleerd, hoe weinig wij ons op de goede gezindheid dier

volksklasse mogen verlaten, en den grooten invloed, dien zij op de bevolking van Java kan uitoefenen.

Het is mij uit dien hoofde nuttig voorgekomen, hier de oorzaken aan te wijzen, waardoor die Priesters gezag over de bevolking verkrijgen, en de middelen aan te toonen, om hunnen invloed te beteugelen. Een veeljarige en gemeenzame omgang met de Inlanders van verschillende standen en beroepen in Nederlandsch Indië, heeft mij de volle overtuiging geschonken, dat de bewoners van den Indischen archipel in het algemeen, en die van Java in het bijzonder, de godgeleerdheid voor de eenige wetenschap houden, waarnaar een redelijk wezen streven moet, als makende den mensch gelukkig op aarde en zalig na dit leven.

Ieder Mahomedaan haakt derhalve, om deze, zijne tijdelijke en eeuwige belangen zooveel goeds en heils belovende wetenschap, magtig te worden; terwijl hij, die daarin het meest geoefend is, ook den meesten ingang bij hen vindt, en als het volmaakste wezen onder hen wordt aangemerkt.

De onderwijzers in de leer van Mahomed worden Goeroes genaamd, en de leerlingen Moerids. Een Moerid, die door de kennis van den Koran, of beter gezegd, door het leeren opdreunen van zijn inhoud, den weg tot wijsheid en gelukzaligheid van zijn Goeroe geleerd heeft, acht zich verpligt en is als het ware gebonden, steeds naar den raad en de voorschriften van dien Goeroe te handelen, niet alleen uit verschuldigden eerbied en erkentelijkheid, maar ook uit vrees van, anders handelende, die zalige voorregten te zullen verbeuren, welke hij volgens het onderrigt dat hij genoten heeft, slechts door eene

stipte gehoorzaamheid op aarde, in den hemel zal verwerven.

De leerling door dien krachtigen band des geloofs aan zijn goeroe gehecht, geraakt eindelijk, naar mate de hem door zijn leermeester ingeprent'e denkbeelden der hemelsche gelukzaligheid dieper wortels in zijne onkundige, door geen ander zedelijk onderwijs voorbereide, begrippen geschoten hebben, aan het dweepen; en blindelings onderwerpt hij zich ten laatste aan den goeroe, die hem dan ook, zonder de minste tegenspraak, zoowel ten goede als ten kwade, kan leiden en de grootste gevaren doen tarten. Deze goeroes zijn gewoonlijk die door het doen eener bedevaart naar het graf van Mahomet als Hadjis het priesterlijk gewaad aannemen en zonder eenig voorafgaand onderzoek zich geregtigd achten, die waardigheid te aanvaarden; of ook gewone inlanders, die door hunne studiën en de kennis van den Koran, den roem hunner geleerdheid van zich hebben doen uitgaan. Zij zijn de zoogenaamde eenige uitleggers der voor hunne geloofsgenooten zoo duistere leer van Mahomed; en zij bedienen zich, niet slechts van de godgeleerdheid, om hunne leerlingen aan zich te verbinden, maar ook van de boven-natuurkunde, zoo wel tot het gelukkig doen slagen der ondernemingen van hunne leerlingen in den landbouw, handel als anderzins; als om hen in den oorlog onkwetsbaar en onoverwinnelijk te maken, waartoe zij Djimats (talisman) uitreiken, die bij de Inlanders van den Indischen archipel een onbepaald geloof en vertrouwen opwekken, zoodanig zelfs, dat zij daarmede begiftigd, den dood onverschrokken te gemoet gaan.

Deze omstandigheden, gepaard met het ontzag, dat de

Priesters door schijnheilige ingetogenheid, zedig gedrag en welsprekendheid weten in te boezemen, de laatste echter meestal bestaande in mystieke, voor hunne toehoorders onbegrijpelijke uitdrukkingen, werken als toovermiddelen op den geest des leerlings, die bijgeloof en onkunde met de moedermelk ingezogen heeft, en brengen bij hem eene zinsverbijstering te weeg, waardoor hij zijn meester als een wonder van geleerdheid en als den waren mentor beschouwt, zonder wien hij geen geluk op aarde kan genieten.

Hierin moet dan ook de voornaamste oorzaak van het ontstaan en de uitbreiding van den priesterlijken invloed op Java, die de bijzondere aandacht van ons bestuur overwaardig is, gezocht worden, dewijl de Priesters zich daardoor steeds in staat gesteld zien, hunne inzigten en belangen over den ganschen archipel te doen gelden, en bijzonder op Java, door het op dat eiland onder de jongelieden bestaand gebruik, om als bedevaartgangers bedelend te reizen, en de lessen in al de op hun weg gelegen seminariums bij te wonen; waardoor een gemeenschap tusschen de geestelijken van verschillende oorden wordt onderhouden, die moeijelijk valt uitteroeijen.

Ik heb dusdanige jongelieden uit de westelijke residentie van Java, Bantam, in eene der oostelijke, Madioen, aangetroffen. De Mahomedaansche Priesterstand is derhalve, mijns inziens, de grootste geheime vijand van het Europeesch gezag in Indië; niet zoozeer gelijk velen vermeenen, uit hoofde van het verschil van geloofs-begrippen, als wel, omdat wij hun dat gezag niet kunnen en niet mogen toekennen, waarop zij vermeenen, zoowel ten gevolge van den eerbied, dien de bevolking hun toe-

draagt, als om hun groot gewigt in de maatschappij als godgeleerden, aanspraak te kunnen maken. Zij blijven derhalve ook nooit in gebreke, van iedere voorkomende gelegenheid gebruik te maken, om onder den dekmantel van ingetogenheid, hunne heerschzucht bot te vieren, en door de aangetoonde middelen zich te verzekeren van den eerbied der bevolking, waarop zij naar hun gevoelen als handhavers van Gods wetten op aarde, een billijk regt bezitten. Vrij algemeen is het denkbeeld, dat de Priesters op Java, door fanatismus gedreven, tot buitensporigheden overslaan. Dit moge met enkele dweepers onder hen wel het geval wezen, doch ik houd mij overtuigd, dat in het algemeen, eerzucht en eigenbelang de bronnen hunner voornaamste handelingen zijn. De ondervinding heeft mij geleerd, dat zij, om deze bij hen voorheerschende hartstogten te kunnen bevredigen, tot alles te bewegen zijn, met uitzondering tot verraad jegens hunne goeroes. Het is door en naar de kennis dier vrij algemeen heerschende gemoeds-gesteldheid onder den Priesterstand op Java, dat de middelen opgespoord en aangewend moeten worden, om die volksklasse voor het bestuur onschadelijk te maken, waartoe mij als dienstig is voorgekomen:

1º Het getal benoodigde priesters voor de geregelde uitoefening der Mahomedaansche godsdienst op Java te doen opnemen en het personeel daarvoor aftezonderen, onder uitreiking van door de eerste plaatselijke en Inlandsche autoriteiten geteekende acten van aanstelling, waarin tevens zullen moeten worden bekend gemaakt: de magt, bevoegdheid en geldelijke voordeelen, die volgens de Mahomedaansche instellingen aan iedere geestelijke betrekking verbonden zijn.

2° In iedere residentie, door het Gouvernement een of meer Pangoeloes te benoemen, die onder het genot van een zeker en bepaald inkomen, de bevoegde uitleggers der Mahomedaansche wetten en straffen zullen zijn, en de eeden bij de landraden moeten afnemen.

Dienstig zal het zijn, hiertoe steeds den meesten invloed hebbende priesters in iedere residentie te kiezen, daar de ondervinding mij geleerd heeft, dat onder hen veel naijver en ontevredenheid geboren wordt, wanneer zij daarin voorbij gegaan worden. De hoofd-pangoeloes zullen, behoudens eene onmiddelijke ondergeschiktheid aan de regenten, moeten worden belast met het toezigt over alle geestelijke inrigtingen en instellingen hunner respectieve pangoeloeschappen, en ten minste eens in de maand de regenten, en deze den resident bekend maken met den staat der eeredienst en alle voorgevallene geestelijke zaken; alsmede zoodanige voorstellen doen, die voor de zedelijke verbetering der bevolking noodig mogten zijn.

Deze hoofdpangoeloes zullen met hunne ondergeschikte katibs en modiens moeten zorgen, dat geene andere priesters of personen zich eenig gezag over de uitoefening der eeredienst of het openbaar onderwijs aanmatigen, dan de zoodanigen, die daartoe speciaal door het bestuur zijn aangesteld; terwijl het rondtrekken der zoogenaamde orang ming-adji of pelgrims, die het gansche eiland al bedelend in ledigheid afloopen, zooveel mogelijk door het oprigten van plaatselijke scholen of anderzins, moet worden tegengegaan.

Het plaatselijk bestuur zal mede door alle gepaste middelen moeten waken, dat personen, die als Hadjis van eene bedevaart naar Mekka terugkeeren, dadelijk weder

hun vroeger beroep of handwerk opvatten en voortzetten, of wel voldoende zekerheid stellen voor de wijze van hun bestaan, ten einde hun onderhoud niet kome ten laste der bevolking, of zij worden, aan lediggang overgegeven, nuttelooze leden van den staat, zoo als gewoonlijk met hen het geval is. Die personen toch verbeelden zich door hunnen godsdienstigen togt, een zedelijk overwigt op hunne landgenooten te hebben verworven; onttrekken zich geheel aan den arbeid, en laten de gemeente voor hun onderhoud zorgen, terwijl zij, met een titel van Toewan Hadji pralende, misbruik maken van het bijgeloof der Javanen, en hun voordeel zoeken door het uitreiken van Djimats, die zij voorgeven uit het Heilige land te hebben medegebragt, waardoor zij zich een aanhang weten te verschaffen en zich bij alle volks-beroeringen op Java als zeer gevaarlijke vijanden doen kennen.

Men zou hiertegen kunnen beweren, dat deze maatregelen den schijn zouden hebben eener bemoeijenis van het Gouvernement in de geestelijke instellingen en het onderwijs der jeugd onder de Mahomedanen, strijdig met zijne beginselen; maar daartegen valt ook aan te merken, dat, bijaldien hierin eenige tegenstrijdigheid met onze beginselen mogt gelegen zijn, het toch niet strijdig is met de godsdienstige begrippen der Mahomedanen, en dat juist onze onverschilligheid omtrent deze bemoeijenis, velen weldenkenden onder hen ongevallig is, en door hen als eene minachting van onze zijde voor hunne eeredienst wordt aangemerkt. Door goede regelen den schadelijken invloed van den priesterstand zoodanig te beperken, dat zijn aanwezen geene nadeelige gevolgen voor ons staatkundig belang op dit eiland heeft, is ten volle geoorloofd,

daar het onbetwistbaar is, dat er eene zekere verhouding en regeling tusschen godsdienst en staat moet bestaan.

De landbouwende, of de vierde der door mij opgegevene klasse, de grootste massa der bevolking op Java uitmakende, legde zich tot het tijdstip van het thans op dat eiland werkende stelsel van kulturus, als het ware bij uitsluiting toe op de rijstteelt, en vond in de opbrengst van dezen, door haar zoo geliefkoosden arbeid, al de vereischte middelen, om in hare geringe nooddruften voldoende te voorzien. De invoering van het kultuur-stelsel heeft deze volksklasse echter een aantal andere verpligtingen opgelegd, waardoor meer arbeid en inspanning van haar gevorderd wordt dan voorheen; als moetende zij nu, behalve hare eigene rijstteelt, ook producten voor de Europeesche markt aankweeken. De tegenzin der Javanen, om meer te arbeiden, dan zij tot voorziening in hunne tijdelijke behoeften volstrekt noodig achten, is te algemeen bekend, dan dat zulks een verder betoog zoude behoeven; maar ook juist daarin liggen de redenen opgesloten, die tot het besluit leiden, dat de door het bestuur verlangde vermeerderde werkzaamheden der kultures, aan de inheemsche landbouwende klasse op Java niet welgevallig kan zijn. Vroeger onder het landelijk stelsel rustte op ieder landbouwer slechts de verpligting zijne belasting te betalen, eens om de zeven dagen zijne diensten te presteeren, en overigens kon hij over zijn persoon en tijd naar verkiezing beschikken.

Thans moet hij niet alleen nog aan die verpligting voldoen, maar ook ter beschikking blijven van het bestuur, om, geroepen wordende, aan de Gouvernements-kultures te arbeiden, waardoor hij zich in zijne vrijheid werkelijk

belemmerd, en aan eene beperking in zijn doen en laten onderworpen ziet, strijdig met zijn eigenaardig karakter. Daarenboven moet hij jaarlijks een vijfde gedeelte zijner sawas (rijstvelden), die hij bij voorkeur met padi zou beplanten, ten behoeve der suiker- en indigo-kultuur missen, om ze na den afloop van iederen oogst dier producten tegen anderen te verwisselen, hetgeen hem een zwaren arbeid oplegt, door den wederopbouw der dijkjes (gelangans), die de padivelden, om het water niet uit te laten loopen, moeten omgeven; en wanneer er indigo of suikerriet op geplant wordt, telkens omgegraven en met den gelijken grond moeten beploegd worden. En neemt men hierbij in aanmerking, dat deze landbouwers voor hun arbeid en oppassing zeer ongelijke voordeelen trekken, zoo is dit eene reden te meer, om hieruit afteleiden, dat het gedeelte hunner, aan het stelsel der kultures onderworpen, niet tevreden kan zijn.

Dit schijnt echter geheel in strijd te wezen met de bedoeling van hem, die dit stelsel in het leven heeft geroepen, den Graaf van den Bosch, daar hij in zijn algemeen overzigt van 24 Januarij 1834 zegt:

„Het geluk en de tevredenheid van den Javaan moeten „steeds de eerste zorg zijn van het Gouvernement; hij heeft „daarop ten volle aanspraak, uithoofde van zijn welwil„lend karakter, zoowel als uithoofde van kinderlijk verstand, „dat zoo ligt aanleiding geeft om zijne eenvoudigheid te „misbruiken."

Wat ook de bedoeling van den stichter van het kultuur-stelsel moge geweest zijn, zeker is het nogthans, indien de bovenstaande stelling letterlijk ware opgevolgd, dan zou ook het geheele stelsel opgehouden hebben te

bestaan; want zonder dwangmiddelen zal men de tegenwoordige Javanen er niet toe kunnen brengen, meerderen geregelden arbeid op zich te nemen, dan zij voor hunne behoeften volstrekt noodig achten.

Het stelsel der kultures is intusschen een wezentlijke zegen voor Java, want het heeft de waarde van het eiland verhoogd, eene betere verdeeling van volks-arbeid daargesteld, de handel en scheepvaart vermeerderd en aanzienlijke voordeelen voor het moederland afgeworpen. Uit dien hoofde verdient het wel te worden aangeprezen en aangehouden, mits er stipt gewaakt worde tegen alle overdrijving, die zich immer heeft doen kennen, en misschien wel hieraan mag worden toegeschreven, dat tot behoud van dat stelsel, aan de Europeesche en Inlandsche ambtenaren geldelijke voordeelen worden toegekend, met toezegging van eene vermeerdering dier voordeelen, naar evenredigheid eener grootere productie der aanteleggen kultures, en ook ten gevolge der daarbij gevoegde waarschuwing aan de nalatigen, zeggende:

„Waar de Residenten met ijver, bereidwilligheid en „overleg de zaken bestuurd hebben, zijn de ondernemingen „naar wensch geslaagd, terwijl waar zulks ontbrak, teleur„stellingen zijn ondervonden. Ook in dit opzigt moet in „het vervolg zonder oogluiking worden gehandeld.

„Die de bekwaamheid of den moed niet bezitten, om „het Gouvernement zoodanig te dienen, als hetzelve vor„deren moet, gediend te worden, zoeken elders hun be„staan; maar verlangen geene belooning voor diensten, „welke zij niet presteren."

Deze stelling moge staatkundig waar zijn, maar menschkundig is zij volgens mijn begrip niet. Het spreekt van

zelve, dat geen fatsoenlijk man aanspraak zal maken op eenige belooning van zijn meester voor diensten, die hij niet heeft gepresteerd, noch wil presteren. Bij gevolg heeft deze opentlijke waarschuwing geene andere strekking, dan om de Residenten te verpligten, de werkzaamheden der kultures boven alle andere te behartigen, en den absoluten wil van het Gouvernement deswege zonder eenige bedenkingen op te volgen.

Maar daarbij is niet in aanmerking genomen, dat, vermits in den persoon van den Gouverneur-Generaal het volstrekt gezag over Indië gevestigd is, deze alleen het Gouvernement uitmaakt. Door gewigtige zaken overladen en vaak door omstandigheden misleid, is hij, ondanks zich zelven, aan dwaling onderworpen en geeft mitsdien ook soms bevelen, die tegenbedenkingen van de zijde der Residenten vorderen. En nu is de vraag: wat moet er worden van dusdanige Residenten, indien de Gouverneur-Generaal hen persoonlijk ongenegen mogt zijn, of een ongegrond vermoeden van zucht tot tegenwerking opvat? Zij zouden, in weerwil hunner grootste bekwaamheden en verdiensten, elders een bestaan moeten zoeken. Zij die deze gevolgen vreezen, zullen zich natuurlijk, hoe strijdig ook met het algemeen belang, gedwee aan alle bevelen onderwerpen; terwijl hij, die zich op een verhevener standpunt acht, en als een opregt dienaar van den Staat zijne meening rondborstig te kennen geeft, gevaar loopt van weggejaagd te worden.

De Gouverneur-Generaal moge op deze wijze goed gediend zijn, de vraag is echter, of de Staat zulks ook wezen zal; vermits, het zij met eerbied gezegd, onder de Gouverneurs-Generaal en zijne raadslieden niet altijd per-

sonen aangetroffen worden, die de inwendige gesteldheid eener Residentie in al hare bijzonderheden kunnen beoordeelen. Immers wij zouden anders in de aangelegenheden van bestuur en kultures niet zoo vele verwikkelingen aantreffen, als waarover thans zoo zeer getwist wordt, en waarvan de kenmerken zoo zigt- en tastbaar in de verdeeldheden van meeningen, tusschen de wetgevende en uitvoerende magten, zoo duidelijk bespeurd worden. En hoe kan dit oôk anders zijn, wanneer een stelsel van belasting, gegrond op eigenmagtige beschikking van den tijd, arbeid en eigendom der bevolking, het overheerschende grondbeginsel is der staatsregelingen in Indië. De lessen der staatkunde hebben reeds voldingend bewezen dat een dusdanig stelsel een nadeeligen invloed moet uitoefenen op het geluk van het volk en op de duurzame welvaart van den Staat; en dat zulks dan alleen kan worden gebillijkt, wanneer de behoefte van den Staat, en het algemeen belang, buitengewone offers van de ingezetenen moet vorderen, gelijk werkelijk het geval was bij de invoering van dit stelsel, ten gevolge der schuldenlast waaronder Indië toen gebukt ging.

Deze behoefte is thans merkelijk verminderd, en naarmate zij niet gevoeld wordt, komt men ook meer en meer tot het besef van de zedelijke verpligting den verongelijkten regt te doen wedervaren.

Immers tot handhaving van het kultuur-stelsel worden thans van de landbouwers op Java gevorderd: heerendiensten, verpligten arbeid en een vijfde van den grond hunner velden, en wel door tusschenkomst van hunne natuurlijke beschermers, het Europeesch en Inlandsch personeel bij het bestuur, die voor deze dienst daarenboven

eene extra geldelijke belooning erlangen, met opklimmend voordeel, naar gelang hunner bemoeijenissen de producten voor de Europeesche markt vermeerderen.

De zedelijke waarde dezer maatregel buiten beoordeeling latende, wil ik slechts opmerken, dat deze, bij hen, die pligtshalve geroepen zijn de bevolking te beschermen, tot een prikkel kan ontaarden om daden van overdrijving, willekeur en geweld te plegen, die nimmer ter kennis van het opperbestuur kunnen komen, dewijl zij door het bestuur zelve gepleegd worden.

Dit een en ander zal voorzeker tot de overtuiging leiden, dat bij het gedeelte der bevolking, bij de kultures ingedeeld, geene volkomene tevredenheid kan bestaan over de werking van het stelsel van kultuur; en ik meen ook gerust te mogen aannemen, dat geen onbevooroordeelde staatsman in onze dagen zijne goedkeuring zal hechten aan een stelsel, dat de strekking heeft, de maatschappelijke belangen van eenen staat te bevorderen door vermenging der attributen van den Souverein met die van landbouwer en koopman.

Dit stelsel heeft evenwel nu ruim een derde eeuw op Java gewerkt; het heeft aan het daarmede beoogd oogmerk beantwoord, doch niet zonder diepe wortelen te schieten in alle takken van beheer in Indië; zoodat door deszelfs plotselinge afschaffing, de verwarring in de huishouding van staat alsdan nog grooter zou worden. Derhalve behoort men hieromtrent een tusschenweg te kiezen om de voordeelen van deze instelling te behouden, zonder de bevolking bloot te stellen aan de willekeur der Regeringspersonen, en ook de waardigheid van den Souverein afteseheiden van de attributen van koopman en landbouwer.

Het middel, om tot dit doel te geraken is, onder verbetering, mijns inziens eenvoudig en zeer gemakkelijk van toepassing te maken. Doch hierover zullen mijne denkbeelden veel tegenstand ontmoeten; niet alleen wegens hunne nieuwheid, maar ook omdat zij, die hierop adviseren moeten, en ook met de uitvoering dienen te worden belast, ongaarne de beginselen van beheer, waaraan zij nu sedert ruim dertig jaren gewoon zijn, veranderd zouden willen zien, en zich ook in hun eigenbelang aangetast zouden gevoelen, door gemis van aanzien en geldelijke voordeelen. Met een wil, gelijk dien van den stichter van het kultuur-stelsel, zou men echter alle zwarigheden hieromtrent kunnen te boven komen, en behoorlijke afscheiding kunnen stellen tusschen bestuur, landbouw en handel; verder de bemoeijenis der Regerings-personen binnen hare natuurlijke grenzen brengen, tot bescherming der personen en eigendommen der ingezetenen; en de regeling en inning der territoriale belastingen, die, afgescheiden van de voordeelen van den landbouw en handel, toereikende moeten zijn om de Staats-uitgaven van Indië te dekken; vermits, bij eene onverhoopte vredebreuk met eene Europeesche mogendheid, op de voordeelen van den handel, met geene zekerheid kan worden gerekend.

Hiertoe zal dienstig zijn:

1o. De intrekking van de Directie der kultures, die ten gevolge van vroeger verleende magt, nog een overwegenden invloed uitoefent op de aangelegenheden van het binnenlandsch bestuur; en deze te doen vervangen door een Departement van landbouw en handel, belast met het uitsluitend beheer der Gouvernements-kultuur en handelsaangelegenheden.

2°. De ambtenaren van het bestuur te ontheffen van alle directe bemoeijenis van kultuur- en handels-zaken, en belasten te waken tegen verzuimen van het departement van landbouw, die leiden kunnen tot nadeel van het algemeen belang.

3°. Het personeel der ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur ruimer bezoldiging toetekennen, en de door hen thans genoten wordende procenten op de kultures, voor zoo verre noodig, aftestaan ten behoeve van het personeel bij het departement van landbouw en handel.

4°. Het personeel bij het departement van landbouw en handel, waakt en zorgt voor het onderhoud en de verdere uitbreiding der Gouvernements-kultures, en het bestuur geeft hen op hunne aanvragen de daartoe vereischte middelen, voor zoo verre zulks geschieden kan zonder nadeel voor de regten en het belang der Inlandsche bevolking; behoudens de thans bestaande regeling op den verpligten arbeid en den afstand van gronden.

5°. Het Departement van landbouw en handel sluit overeenkomsten met ondernemers tot vervaardiging en inzameling van producten voor de Europeesche markt, en vraagt daarop de goedkeuring van het Gouvernement, door tusschenkomst van het gewestelijk bestuur, hetwelk dezelve den Gouverneur-Generaal moet aanbieden, vergezeld van zoodanige ophelderingen als dienstig zullen voorkomen.

6°. Het Departement van landbouw en handel zorgt voor de behoorlijke levering en ontvangst van het den Lande komende aandeel der producten; alsmede voor derzelver berging en verzending naar zoodanige plaatsen van verkoop of afscheep, als door het Gouvernement zal worden aangewezen.

7°. Het Departement van landbouw en handel, houdt eene goede administratie van de bestaande kultures, het

verkregen product en het ontvangen aandeel voor het Gouvernement; alsmede van hetgeen verkocht en verzonden is, en in de pakhuizen overig blijft; uit deze administratie worden de noodige staten opgemaakt en den Gouverneur-Generaal aangeboden, zoo dikwijls als noodig zal worden bevonden.

8o. Het Departement van landbouw en handel zal bestaan: uit een Directeur, de noodige Inspecteurs en Controleurs voor de kultures van producten voor de Europeesche markt, een Boekhouder, en de noodige pakhuismeesters en Inlandsche beambten en klerken, als voor den geregelden gang van dit Departement noodig zal zijn.

9o. De Controleurs worden belast met het toezigt over de werkzaamheden der kultures, en liggen een dagregister aan van hunne handelingen en verrigtingen. Zij correspondeeren met de hoofden van het gewestelijk bestuur over de aangelegenheden van de kultures aan hunne respectieve zorg toevertrouwd. Door aanbieding van afschrift hunner dag-registers, stellen zij het hoofd van het Departement, maandelijks of zoo dikwerf noodig mogt zijn, in volledige kennis van alle hunne handelingen en verrigtingen. Bij eenig verschil van opinie tusschen den Controleur en het hoofd van het gewestelijk bestuur, wordt de Inspecteur gebezigd om het noodig onderzoek intestellen. Verzuim van het bestuur wordt door het Gouvernement onderzocht en geregeld.

Ziedaar alles wat noodig is, naar mijne bescheidene meening, om zonder eenige geldelijke opoffering voor Moederland en Kolonie, het regerings-stelsel in Indië in eenen normalen toestand te brengen, en daardoor de thans verschillende meeningen tusschen onze wetgevende en uit-

voerende magt tot eenheid te brengen; zonder welke het onmogelijk zal zijn een krachtdadig bestuur te voeren.

Hierboven aangetoond hebbende den staat der tevredenheid onder dat gedeelte van de landbouwende bevolking van Java, die bij de kultures zijn ingedeeld, gaan wij thans over tot de beschouwing van den toestand van het ander gedeelte van deze volks-klasse, die geen aandeel hebben in de kultures, en bij voortduring onderworpen blijven aan de belasting van landrenten.

Deze kunnen geacht worden geen billijke reden tot klagen te hebben, voor zoo verre het kultuur-stelsel geen inbreuk heeft gemaakt op hunne dorps-instellingen, vooral bij de benoeming der Dessashoofden, doordien men in de laatste jaren meer op de behoeften der kultuur-werkzaamheden dan op volks-gebruiken heeft gelet, en daardoor vele personen aan het bestuur der Dessas zijn gekomen, die niet door de bevolking, maar door den invloed der Europeesche en Inlandsche ambtenaren zijn geplaatst.

Een tweede bezwaar voor deze klasse der bevolking, ligt in de ongelijkheid der belasting van landrenten, waaraan zij onderworpen zijn; want bij naauwkeurig onderzoek zal men ontwaren, dat bij gelijke voorregten de eene meer de andere minder belast is, hetgeen toegeschreven moet worden aan de ongeregelde werking van het stelsel, uit gebrek aan voldoende kennis van de werkelijke maatstaf, waarnaar de opbrengsten der velden met zekerheid kan worden nagegaan om eene juiste evenredigheid in de belasting te bepalen.

Dit stelsel, op Java, in navolging van het bestaande in Britsch Indië, door het Engelsch tusschen-bestuur, in-

gevoerd en later door Commissarissen-Generaal, na den overgang van dit eiland aan de Nederlandsche kroon, gehandhaafd, heeft dus door verzuimen in de toepassing die volkomenheid niet bereikt, waartoe het vatbaar is; integendeel zal men de ongeregelde grondslagen, waarop hetzelve nog rust, ontwaren uit de daaromtrent thans bestaande regelingen, die ik hier beknoptelijk zal ontvouwen.

Over het geheel eiland Java wordt thans, bij gemis van eene goede opname der belastbare gronden, voor de inning der belasting van landrenten tot maatstaf aangenomen, de helft, twee vijfde, of een derde van de te veld staande padie, naar de meer of minder goede hoedanigheid der sawas, waarop dit graan geteeld wordt, in geldswaarde berekend naar de plaatselijke marktprijzen van dit product.

Ofschoon in de laatste jaren, gemakshalve, of bij gebrek aan de noodige middelen bij het bestuur, ten gevolge der vermeerderde werkzaamheden door het stelsel van kultures, van deze regel hier en daar is afgeweken, en schier in iedere Residentie een verschil in de wijze van de heffing dezer belasting wordt aangetroffen, en over het algemeen twee vijfde van den oogst wordt aangenomen, bij omslag dorps-gewijze, zoo moet dit stelsel nogthans, zoo als het thans in werking is, als onvoldoende worden geacht, om de wederzijdsche regten van den landbouwer en den Souverein te verzekeren, en om ook in de wisselvalligheden te voorzien eener hoogere of lagere belasting, naar mate de oogst gunstig of ongunstig uitvalt.

Dit stelsel is echter niet bezwarend voor de bevolking, maar heeft voorziening noodig en is vatbaar voor groote verbetering.

Daartoe zoude vooral eene meer voldoende inrigting omtrent de waardering van den oogst en het vaststellen der belasting moeten bestaan, dan die, welke thans gevolgd wordt, ten einde die belasting gelijkmatiger over de geheele massa der belasting-schuldigen te doen werken. Thans rusten de grondslagen voor de berekening dezer belasting, die de hoofdbron moet uitmaken der inkomsten van den Staat, hoofdzakelijk op bevindingen van het te velde staande gewas, waarvan de opname aan de Inlandsche hoofden wordt overgelaten, die buitendien vele andere verpligtingen te vervullen hebbende, met geene mogelijkheid den vereischten tijd en zorg hieraan besteden kunnen.

Hieruit valt ligt nategaan, dat, wat men ook moge zeggen omtrent de juistheid der opname voor de heffing der belasting van landrenten, feitelijk daaromtrent noch regel noch stelsel bestaat; en geene andere zekerheid deswege wordt gevonden, dan de berekeningen der Inlandsche hoofden, gegrond op opgaven der belasting-schuldigden zelve; waardoor dan ook het voornaamste vereischte wordt gemist, om eene juiste evenredigheid te bepalen voor de optebrengen belasting, die onder de gegevenene omstandigheden natuurlijk ten nadeele van den Souverein moet uitloopen, en de belasting-schuldigen, den eenen meer en den anderen minder, moet bevoordeelen. Het is een blind rondtasten met een belasting-stelsel, dat het geluk der bevolking en het welzijn van den Staat moet bevorderen.

Dat derhalve eene verbetering van dit stelsel noodig is, zal voorzeker geen verder betoog behoeven; maar hoe deze verbetering aantebrengen, en van toepassing maken op de maatschappelijke behoefte der bevolking, is eene taak waarover in Britisch Indië vele jaren is getwist, en op

Java vaak de aandacht van het bestuur bezig heeft gehouden, doch zonder voldoende uitkomsten. Men zoeke derhalve geene volmaaktheid in de regeling dezer aangelegenheid; maar slechts de regten van den Souverein en der onderdanen zooveel mogelijk op vrijzinnige en billijke grondslagen te handhaven.

Hiertoe zoude in de eerste plaats, als meest doelmatig voorkomen eene kadastrale opname van de gronden in het bezit van elken landbouwer, en daarop invoering van een hoofdelijken aanslag; doch dit stelsel is onderhevig aan vele bezwaren, voortvloeijende uit het regt van het gemeenschappelijk bezit der gronden door de dessa-bewoners, en het gevaar dat gelegen is dit regt te storen, dewijl elke verandering in de instellingen van het volk, in welke geringe graad ook, tot groote verwarring in de zamenstelling der maatschappij zoude kunnen leiden. Daarenboven heeft de ondervinding ons reeds geleerd, dat eene kadastrale regeling der landrenten, door het Engelsch tusschenbestuur beproefd, aan het doel niet heeft beantwoord. En hieromtrent kan ik met eigene ondervinding spreken, als hebbende onder dat bestuur in de Residentie Bantam deelgenomen in de werkzaamheden van het kadaster.

Het kadaster was zamengesteld door zorgvuldige opname van twee kundige landmeters, de heeren Du Bois en Flikenschuld, met aanduiding van de verschillende gronden door elk individu in bezit, en de hoegrootheid der optebrengen belasting. Ieder belasting-schuldigde ontving een ceduul of piagam, aanwijzende de gronden in zijn bezit en het bedrag zijner belasting, en werd hem verder opgedragen de hem opgelegde belasting in persoon te betalen, bij de daarvoor aangewezene autoriteiten in de onderscheidene afdeelingen der Residentie.

Aanvankelijk liet het zich aanzien, als of het groot doel met de invoering van eene geregelde belasting beoogd, volkomen bereikt was; maar in de toepassing en de gevolgen ondervond men spoedig de onmogelijkheid tot het behoud dezer instelling, omdat het kadaster niet bijgehouden konde worden, ten gevolge der gedurige afwisseling van de gedaante der gronden en van de eigenaren der velden; ook wegens de ongeregeldheid in de opbrengst der verschuldigde belasting, uit hoofde van het eigenaardig karakter van den Inlander, die zelden door spaarzaamheid voor de toekomst zorgt, noch denkt aan zijne geldelijke verpligtingen te voldoen. De achterstand op de belasting groeide dan ook meer en meer aan, in weerwil van den verkoop van de eigendommen der nalatigen, en bereikte eindelijk eene zoodanige hoogte, dat het opvolgend Nederlandsch bestuur genoodzaakt was, die achterstand afteschrijven, en overtegaan den aanslag Dessas-gewijze te regelen, door overeenkomsten met de hoofden te sluiten, gegrond op het aandeel in den oogst.

Het is dus klaarblijkelijk, dat eene belasting, gegrond op het individueel bezit van den grond, niet alleen tot groote verwikkelingen zoude leiden, maar ook een zeer uitgebreid personeel zoude vorderen, om op al de veranderingen te letten, welke de velden ondergaan, en voor de geregelde inning der belasting, door elken landbouwer verschuldigd, te zorgen.

Wenschelijk komt het mij derhalve voor, deze belasting van het beginsel te doen uitgaan, van eenen Dessas-gewijze omslag, gegrond op al de voordeelen, welke iedere gemeente van den grond trekt, zoowel van de sawa-velden als andere gewassen, waarvan de billijkheid ook gezocht

moet worden in de afschaffing der belasting op de Bazaars, die vroeger een indirect middel was, het aandeel van den Souverein op de voortbrengselen der velden van het tweede gewas en vruchtboomen, te verzekeren.

Voor de goede werking van dit stelsel, zal noodig zijn eene geregelde meeting en klassificatie der gronden, Dessasgewijze, en eene naauwkeurige opname der verdere hulpbronnen der dessas, ten einde de werkelijke geldswaarde der inkomsten eener gemeente te leeren kennen, en daarvan het een vijfde gedeelte, als eene billijke belasting ten behoeve van den Staat vast te stellen.

Jaarlijksch wordt deze aanslag herzien en naar gelang der mutatiën onder de bevolking, of vermeerderden of verminderden welvaart der gemeente, of misgewas of anderzins, ook de belasting verhoogd of verlaagd.

Deze belasting kan worden vastgesteld, even als zulks thans plaats vindt, door tusschenkomst der Dessashoofden, en hare verdere regeling en verdeeling, geëvenredigd aan de bezittingen der individuën van de gemeente; aan het Dessas-bestuur overlaten; onder toekenning aan degenen, die zich over de verdeeling der belasting mogten bezwaard achten, de tusschenkomst van het Districtshoofd, of wel van den Controleur der landelijke inkomsten, tot een onderzoek interoepen.

Het opmeeten der gronden en opname der resourcen der Dessas kan gevoegelijk, plaats hebben door Inlandsche schrijvers, gecontroleerd door het Europeesch personeel voor de landelijke inkomsten.

Ziedaar het belastings-stelsel dat mij meest geschikt voorkomt om niet alleen de regten van den Souverein op het vrucht-gebruik van den grond te handhaven, maar

ook in de behoefte te voorzien van eene bevolking, waarvan de maatschappelijke zamenleving op dorps-gemeenschap is gegrond.

Mijne beschouwingen over de bevolking van Java hier eindigende, ga ik over mijne zienswijze bekend te maken omtrent de nijverheid onder de inboorlingen van dit eiland.

De nijverheid als volks-vermogen, waaraan de staat van landbouw, handel en manufacturen moet worden getoetst, laat op Java in verhouding tot Europa nog veel te wenschen over; daar en tegen is de landbouw zeer uitgebreid; maar uitermate ruw en onvolkomen. Een indische ploeg kost niet meer dan een gulden en een karbouw om dien te trekken *f* 30 à *f* 40. De eigentlijke landbouwer op Java verkeert meestal in behoeftigen toestand, en heeft doorgaans direct of indirect hulp van andere noodig om zijnen arbeid te kunnen voortzetten, waarvan de Chineezen en meer gegoede Inlanders partij weten te trekken door voorschotten op den oogst te geven.

Hier mag men de vraag wel stellen, wat de Europeesche landbouwer toch wel denken moet van den staat des landbouws op Java, wanneer hij verneemt dat een landbouwer aldaar tot voortzetting zijner zaken slechts een kapitaal van *f* 40 of *f* 50 behoeft, en toch geen stap kan voortgaan, zonder voorschotten van anderen om zaaizaad en gereedschappen te koopen; terwijl zijne werkzaamheden door het sterven van zijn karbouw, den dood zijner vrouw, die in zijn arbeid moet deelen, zeer belemmerd kan worden.

Inderdaad als men de gebrekkige middelen, waarmede de landbouw gedreven wordt in aanmerking neemt, dan valt het te verwonderen, dat deze tak van nijverheid op Java

de gansche bevolking van dat eiland van voedsel voorziet, en overvloedige producten voor den wereldhandel oplevert.

Het welslagen van den landbouw aldaar moet derhalve niet zoo zeer aan het daaraan besteed kapitaal en arbeid, als wel aan de vruchtbaarheid van den bodem, de warmte van het klimaat, en aan overvloed van water om den grond te besproeijen, worden toegeschreven. Zonder die milde gaven der natuur zou Indië, indien de landbouw slechts afhankelijk was van de nijverheid en het kapitaal der inboorlingen, niets anders zijn dan eene halve woestijn. Ik herhaal het: de nijverheid onder de bevolking van Java is nog voor groote ontwikkeling vatbaar. Gekneld door banden van onkunde, behoefte, ongenoegzame veiligheid voor personen en eigendommen en slechte huisvesting, wacht zij slechts op beschaving en kapitaal, om ruime vruchten te dragen tot bevordering van eigen welvaart en algemeen welzijn.

De eenige tak van nijverheid, waarin de Javaan uitmunt, en die weleer de welvaart van Java uitmaakte, is de teelt van rijst; zijne belangstelling en arbeidzaamheid zijn daarin onovertreffelijk, mits men hem ongestoord in zijne berekeningen laat voortwerken. Alle andere takken van nijverheid vinden daarentegen bij hem weinig belangstelling, en worden slechts in zooverre behartigd, als zijne behoeften zulks vorderen, of dwang hem noodzaakt.

Vaak heb ik de traagheid en onverschilligheid van den Javaan, in de behartiging zijner tijdelijke belangen, hooren toeschrijven aan den invloed der tropische gewesten, waardoor de menschen minder geschikt worden tot inspanning en arbeid, dan daar waar de lucht-gesteldheid meer gematigd is.

Ik wil niet beslissen, in hoeverre deze bewering als geldig mag worden aangenomen, en of zij niet eerder is toeteschrijven aan een door de Europeanen opgevat vooroordeel, waardoor zij als vreemdelingen in Indië, de eigenschappen hunner eigen natuur op de bewoners der tropische landen toepassen. Zeker is het nogthans, dat de Javaan minder geest- en veerkracht aan den dag ligt dan de Europeaan; welligt omdat de Javaan in den rijken oogst zijner rijstvelden, op eene betrekkelijk gemakkelijke wijze, de vereischte middelen vond, om in al zijne behoeften te voorzien, en daardoor de noodige prikkel miste tot meerdere arbeidzaamheid, waartoe de bewoners van Europa, voldoende aan de eischen hunner luchtgesteldheid, gedreven worden.

De bewoners der gematigde luchtstreken hebben meer bloed en kracht, doch daarentegen bezit de inboorling van den Indischen Archipel goede spieren en veel phlegma; welke schikking der natuur, in de vorming van het menschelijk geslacht onder beide luchtstreken, met geen ander doel kan zijn geschied, dan om een voldoend evenwigt in het energiek vermogen der beiden volks-soorten te onderhouden; ten einde ieder in zijne eigenaardige luchtstreek, in gelijke mate nuttig en dienstbaar aan de oogmerken der schepping te doen zijn.

Door deze stelling komt men van zelve tot de gevolgtrekking, dat de Indiër in zijn eigen land, even productief kan zijn als de Europeaan in zijn klimaat; mits werkende met evenveel onderrigt, kapitaal en materieel.

De tegenwoordig mindere ontwikkeling van het énergiek vermogen des Oosterlings, zou mitsdien eerder aan zijn gebrekkig staatkundig bestaan, dan aan de eigenaar-

digheid der luchtgesteldheid, waaronder hij leeft, kunnen worden toegeschreven. Ik wil niet beslissen of eene hoogere trap van beschaving den Javaan gelukkiger zal maken; doch niettemin heeft, mijns inziens, hij, die vrijwillig en gedwongen zoo veel bijdraagt tot bevordering van onze welvaart, ook eene billijke aanspraak op onze opregte belangstelling. Wij moeten hem dus door goed onderrigt en verzorging in al die maatschappelijke voorregten laten deelen, die zijn tijdelijk welzijn kunnen doen toenemen, en mogen niet onze geheele aandacht vestigen op suiker, koffij, vrijen of gedwongen arbeid en dies meer, dat alleen strekken kan tot uitsluitend voordeel der Europeesche maatschappij.

De grootste hinderpaal tot bevordering der volks-nijverheid onder de Javanen, is de armoede onder de werkende klasse der bevolking. Zij werkt als een kanker, die de levensbron van volks-bestaan en industrie vernietigt, en als een knagende worm, die de ontwikkeling van nijverheid en welvaart belemmert.

Het zal geen betoog behoeven, dat onder de mindere klasse der bevolking van Java niet die welvaart te vinden is, die tot uitbreiding van haar productief vermogen wordt vereischt; want een blik in het verleden doet al dadelijk uitkomen, dat de ellende onder een gedeelte dier bevolking zoo groot was, dat duizende menschen van gebrek zijn omgekomen; terwijl de sedert gevolgde min gunstige uitkomsten van de rijstkultuur, voortdurend eenen nadeeligen invloed uitoefenden op de welvaart der minder gegoede Javanen; waarbij nog komen de rampen, waarmede een groot deel van Java in de laatste jaren getroffen is, door vroegere ongekende overstroomingen der rivieren.

Rijst is het gewone en dagelijksche voedsel van den

Javaan. Djagong, Sagoe en aardvruchten, hoe nuttig ook tot voeding van andere volken in den Indischen archipel, zijn voor hem slechts spijzen, waarvan het uitsluitend gebruik, gedurende eenige achtereenvolgende dagen, ziekten doet ontstaan. De mindere klasse der bevolking ziet dit niet in; en bij gebrek aan rijst, besteedt zij doorgaans de weinige, door den arbeid verkregen centen, om voedsel te koopen in de waroengs, dat niet altijd van de beste soort en voor de gezondheid bevorderlijk is.

De rijst heeft altijd den waren rijkdom van den Javaan in den grondslag zijner huishoudelijke berekeningen uitgemaakt; bij gebrek daarvan staan zijne handen verkeerd, en weet hij zich moeijelijk te redden uit zijne finantiëele verlegenheid, alzoo hij geene berekeningen, om met geld in zijne behoeften te voorzien, heeft leeren maken.

De hoofdplaatsen van Batavia, Samarang en Soerabaija, al waar de Inlanders, meer dan de bewoners der binnenlanden, met vreemdelingen in aanraking komen, maken hierop eene uitzondering.

Sedert de invoering van het kultuur-stelsel op Java, gelijk ik vroeger heb gezegd, heeft de Javaan een vijfde zijner padie-velden, en een vijfde van zijn personeelen arbeid aan het Europeesch handels-belang ten offer moeten brengen; wel is waar tegen eene ruim geldelijke, doch voor hem minder wenschelijke schadeloostelling, omdat hij meer nut weet te trekken van de producten zijner velden, dan van het geld dat hij niet heeft leeren administreeren. De millioenen, die jaarlijks door het Gouvernement en de partikuliere ondernemers op Java voor de kultures van producten worden uitgegeven, en waarnaar thans de welvaart van Java wordt beoordeeld, gaan derhalve door de vingers

der Inlanders in de zakken der Europeesche, Chineesche en andere kooplieden, en dragen weinig bij om de algemeene welvaart onder de arbeidende klassen der bevolking te bevorderen. Nooit heb ik de Chineezen en Arabieren zoo rijk en welvarend op Java gekend als thans. Onder hen worden vele millionairs gevonden en eigenaars van vele partikuliere landen en schepen; en daar het geld een groot vermogen uitoefent op de menschelijke handelingen in onze dagen, wie weet waartoe dit leiden kan. De kultures van producten voor de Europeesche markten, maakten sedert 1830 het hoofddoel uit, waarnaar de hoogere en lagere gewestelijke en plaatselijke ambtenaren op Java streefden, zoo dat dan ook minder acht werd geslagen op de rijstteelt; met dat gevolg, dat de tijd van zaaijen en oogsten van de padie, niet meer aan de ervaring van den Javaan, maar aan de behoeften der kultures voor de Europeesche markt moest worden onderworpen. De velden, voor de aanplanting van suiker en indigo gebezigd, werden soms te laat aan de bevolking terug gegeven, om tot aanplanting van de padie in dat jaar te kunnen dienen; zoodat vroeg rijp wordende, doch minder graan afwerpende padiesoorten moesten worden geplant, met gevolg dat, ondanks eene vermeerderde uitgestrektheid van beplante velden, de algemeene voortbrengst van de rijst toch steeds minder was. En zoo geraakte deze inheemsche tak van nijverheid, die Java tot een der gezegendste oorden op aarde verheven had, zoodanig ten achteren, dat ook de tusschenkomst van het Gouvernement op vele plaatsen noodig is geweest, om de bevolking van voedingsmiddelen te voorzien en met zaaipadie te gemoet te komen. Gewis kan deze tegemoet-

koming als eene groote weldaad beschouwd worden; doch het valt niet te ontkennen, dat die maatregel, een, de kwaal niet geheel genezend middel is, daar zij behalve zaai-padie, ook tot aan den oogst voor zich zelven en hare gezinnen voedsel behoeft. Zij vervalt zeer ligt in de noodzakelijkheid van schulden te maken, en die na den oogst te moeten betalen, waardoor zij voortdurend even behoeftig blijft als voor de ontvangst der haar verleende hulp.

Wil men de landbouwende klasse der bevolking op Java werkelijk te gemoet komen, dan moet zulks in een ruimen zin geschieden; en na voorafgegaan onderzoek, gelijk hierboven is voorgesteld, al die genen, die ondersteuning noodig mogten hebben, met voldoende middelen worden voorzien, om hunnen gewonen arbeid onbelemmerd voorttezetten.

De in geld of in padie te geven voorschotten zouden door tusschenkomst van het Inlandsch bestuur kunnen uitgereikt, en langs dien zelfden weg van lieverlede terug betaald worden. Rijst moet het eerste en voornaamste voorwerp der landbouw-nijverheid op Java zijn en blijven, en behoort te staan onder toezigt van het bestuur, afgescheiden van de kultuur van producten voor de Europeesche markt.

Dit beknopt overzigt van den toestand der bevolking op Java als genoegzaam achtende om het daarmede beoogd doel te bereiken, zoo ga ik thans over, na een kort verhaal van de geschiedenis der verschillende Regeringsvormen, die elkander hebben opgevolgd om Indië te besturen, de oorzaken op te geven van de bestaande verwikkelingen in het tegenwoordig regerings-stelsel, en het beste middel, naar mijne bescheidene meening, aante-

wijzen, om de moeijelijkheden, voortvloeijende uit die verwikkelingen, te doen ophouden.

Door zuivere belangstelling of bijoogmerken gedreven, is in de laatste dagen onder den naam van: liberaal, behoudend, vooruitgaande en ontwikkelende partijen, zoo veel gesproken en geschreven over de Nederlandsche staats-aangelegenheden, dat eene Babelsche verwarring omtrent de daarover geuitte meeningen is ontstaan. Ik zal derhalve, om door het lezen van alles wat door die verschillende partijen geschreven is, het spoor niet bijster te worden, mij bepalen bij de ontvouwing mijner meening, gegrond op eigene waarneming en ondervinding, hoe gering die ook wezen mogen.

Het is bekend, dat bij de eerste vestiging van het Europeesch gezag in Indië, een goed geregeld Inlandsch bestuur op Java gevestigd was; dat handel en nijverheid op dit eiland eenen zoodanigen hoogen trap van ontwikkeling hadden bereikt, dat de Javanen met China, Indostan, Siam, en den geheelen Indischen Archipel handel dreven.

Deze handel is overgegaan in handen van de Oost-Indische Compagnie, die later door den drang der omstandigheden genoodzaakt werd, ook het Souverein gezag over Indië op zich te nemen. Zij heeft dit gezag over haar uitgestrekt gebied, door een regerings-stelsel van: verdeelen en heerschen, met weinige middelen van bestuur gehandhaafd; tot grondslag van hare verhouding tot de bevolking aannemende: onthouding eener directe bemoeijenis met de maatschappelijke instellingen der Inlanders, waarvan het bestuur en de regeling aan de natuurlijke hoofden van het land werd overgelaten.

Eerbied voor de maatschappelijke instellingen en gebruiken der volken aan haar gezag onderworpen, maakte de voornaamste steun uit van het regerings-stelsel der Compagnie, en met dit stelsel voerde zij een roemrijk bestuur over Indië meer dan honderd jaren, dat veel heeft bijgedragen om die welvaart aan Nederland te geven, welke, in weerwil der staats-omwentelingen van lateren tijd, nu nog een groot deel van den rijkdom uitmaakt van dit gezegend land.

Oorlogen der Europeesche mogendheden, en de daaruit voortvloeijende verwikkelingen, hebben eindelijk de zon van voorspoed der Oost-Indische Compagnie doen tanen; zij raakte diep in schulden en eindigde haar bestaan door de Fransche overheersching op eene wijze, dat, wat ook moge gezegd worden over hare gebrekkige instellingen, in weerwil van alle veroordeelingen, de naam van de Compagnie tot den huidigen dag in aanzien en achting blijft bij het grootste deel der bevolking van den Indischen Archipel.

Onder de heerschappij der Franschen, voerde Maarschalk Dandels het oppergezag over Indië, die in zijne voortvarendheid om de volken, aan zijn gebied onderworpen, onder het onmiddelijk gezag van het Europeesch bestuur te brengen, het regerings-stelsel van de Compagnie ter zijde stelde; en zonder op de eischen der Inlandsche gebruiken of instellingen te letten, gaf hij de eerste schok aan de zoo lang op Java geheerscht hebbende verhouding tusschen het Europeësch en Inlandsch gezag.

Hierop volgde het tusschen-bestuur der Engelschen, en de Heer Raffles aan het hoofd van dat bestuur geplaatst zijnde, werd door hem de regerings-beginselen

van de Compagnie, die door den Maarschalk Daudels reeds uit zijn verband gerukt was, geheel afgeschaft, en in navolging der regerings-instellingen in Britsch Indië, stelde hij tot beginsel van zijn bestuur: vrijheid van persoon en eigendom, en eene geregelde belasting ten behoeve van den Staat, onder de benaming van landrenten, berekend tegen de helft, twee vijfde en een derde van den oogst, naar de vruchtbaarheid der velden, terwijl de Regenten en verdere hoofden vaste bezoldiging uit de landskassen erlangden. Eene kadastrale regeling van de landrenten, gelijk hierboven is gezegd, was onder dit bestuur mislukt, en de verwarring en moeijelijkheden bij de inning der belasting, lieten zich op alle deelen van Java door aanzienlijken achterstand en volks-ellende zeer merkbaar gevoelen.

In dezen verwikkelden toestand van het politiek en finantieel beheer van Java, ging dit Eiland in 1816 over aan de Nederlandsche heerschappij.

De Kommissarissen-Generaal Elout, van der Capellen en Buiskes, namen het bestuur over uit handen van de Engelschen, en onderscheidden zich onmiddelijk als staatsmannen van edelen inborst en groote kunde, volkomen berekend voor de groote taak, door den Koning hen opgedragen. Zij vonden Indië in armoede gedompeld, zonder leger, zonder zeemagt, zonder de noodige gebouwen voor de huisvesting der troepen en berging van materialen; en een verward en ongeregeld werkend stelsel van belasting en politiek beheer, terwijl het oorlogsvuur door Dandels en Raffles aangestoken, nog voortsmeulde, en uitgebluscht moest worden. Onder deze omstandigheden hebben deze eerbiedwaardige mannen in betrekkelijk

zeer korten tijd van drie jaren, niet alleen een goed bestuur geregeld, maar ook in al de behoeften van Indië weten te voorzien, en een leger en eene koloniale marine opgerigt, waarop de Nederlandsche naam roem mogt dragen.

Onmiddelijk na de wedervestiging van het Nederlandsch gezag op Java, werd de kracht van dit nieuw bestuur op verschillende plaatsen van den Indischen archipel, door ernstig verzet en opstand, zelfs ondersteund door magtige naburen, op harde proef gesteld; doch overal zegevierde de Nederlandsche staatkunde en wapenen, door het beleid van eene verstandige regering, en het beleid van een goed gekozen burgerlijk bestuur, ondersteund door een dapper leger van slechts 7000 man en eene zeer verdienstelijke kleine zeemagt. Het herdenken aan dat verleden, waaraan ik persoonlijk een levendig deel heb genomen, doet mijn hart nog goed, toen, op het voorbeeld van de geëerbiedigde hoofden van het bestuur, het algemeen streven van alle lands-dienaren in Indië slechts was: de naauwgezette pligts-vervulling; om met verachting van zelfzuchtige begrippen, door onderlinge toegenegenheid en eensgezindheid, de belangen van Vaderland en Koning, boven alles op den voorgrond te stellen.

Het stelsel van beheer, door Kommissarissen-Generaal voor Indië ingerigt, was gegrond op naauwgezet onderzoek van de ware behoeften van land en volk, in verband met de stand van zaken, bij de overname van dit gewest uit handen der Engelschen, en het belang van het Moederland. En als men de daarover uitgebragte meeningen en rapporten van de Heeren: Muntinghe, van de Graaf, Lawik van Papst, Meylan en andere verdienstelijke mannen, die destijds met veel ijver en bekwaamheid de alge-

meene aangelegenheden van Indië hebben behandeld, raadpleegde, zouden die stukken nog heden de ware beginselen kunnen aanwijzen voor een goed beheer over de volken van den Indischen archipel.

Kommissarissen-Generaal hebben dan ook, zoowel op grond van eigen bevinding als op het gezag van kundige mannen, die hen in hunne moeijelijke taak met liefde en getrouwheid hebben bijgestaan, de noodige maatregelen beraamd en vastgesteld voor het toekomstig beheer van Indië, gegrond op gezonde staatkunde en het wel begrepen belang van Moederland en Kolonie; waarvan de sporen nog te vinden zijn in de wetten en bepalingen, voorkomende in de Staatsbladen van Nederlandsch Indië tot en met den jare 1819.

Het door Kommissarissen-Generaal ingevoerde Regeringsstelsel voor Nederlandsch Indie was gegrond op vrijzinnige beginselen, die, volgens de leer der staatkunde, door alle tijden heen erkend en geëerbiedigd zouden geworden zijn. Het verzekerde de Inheemsche bevolking bescherming van personen en eigendommen, vrije beschikking van tijd en arbeid, tegen opbrengst eener geregelde territoriale belasting tot dekking der staats-uitgaven.

Dit stelsel, dat ook gehuldigd werd door mannen als Gijsbert Karel van Hoogendorp, Donker Curtius, Falck en hunne waardige tijdgenooten, en zoo veel heils voorspelde bij eene juiste aanwending der vastgestelde beginselen, om een goed politiek en finantiëel bestuur in Indië te bestendigen, en orde en beschaving te bevorderen, werd echter door onvoorziene omstandigheden, geheel van finantiëelen aard, in deszelfs vrijen loop gestuit. Door den Burggraaf Du Buis de Gesigne en door den Graaf

van den Bosch, zoodanig gewijzigd en veranderd, werd hetzelve eene secondaire instelling van een ander regerings-beginsel, zijnde het thans op Java in werking zijnde kultuur-stelsel, waarover in onze dagen, tusschen de vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk, de Ministers van Koloniën en het Indisch publiek, eene zoodanig uiteenloopende meening bestaat, en zoo hevig getwist wordt, dat het de ergenis van ieder weldenkenden staatsburger gaande maakt, de prestige der Regering ondermijnt, het staatsgebouw in Indië doet waggelen en de schoonste parel aan de Nederlandsche kroon ontsiert. Die lust heeft dezen toestand meer van nabij te leeren kennen, wordt met bescheidenheid verwezen naar de Indische Couranten en de debatten in de Tweede Kamer der Staten-Generaal van Mei tot Junij van het gepasseerde jaar.

Dit kultuur-stelsel, hetwelk thans ook bedreigd wordt door een ander stelsel, onder den naam van vrijen arbeid, te worden ondermijnd, en alzoo verwarring met verwarring opeentestapelen, had hoofdzakelijk ten doel, gelijk bekend is, om de Indische bezittingen in staat te stellen tot kwijting harer geldelijke verpligtingen en schulden aan het Moederland; terwijl hetzelve gelijktijdig zoo veel mogelijk werd dienstbaar gemaakt aan den nationalen handel en scheepvaart, door vermeerdering van producten.

Hoe volkomen dit stelsel ook moge berekend geweest zijn om het daarmede beoogd doel te bereiken, wat heilzame gevolgen hetzelve ook moge gehad hebben om de productieve waarde van Java te verhoogen; het feit blijft evenwel zeker, dat dit stelsel de door Kommissarissen-Generaal bij onze weder-vestiging in Indië ingevoerde regerings-beginselen op den achtergrond plaatste; en door

diepe ingrijpingen op alle staats-instellingen, aldaar een staat van zaken heeft doen ontstaan, strijdig met de inzigten dier Kommissarissen.

Een stelsel van verpligte landbouw en handel verkreeg de bovenhand op dat van vrije beschikking over arbeid en producten.

Deze omstandigheid is bij de vaststelling van het tegenwoordig reglement op het beleid der Regering over Nederlandsch Indië in 1854 niet onopgemerkt gebleven, want verscheidene leden der Tweede Kamer ontveinsden toen niet „dat zij met leedwezen hadden gezien dat de „Regering bleef volharden bij het gevoelen, dat het be„stendigen op de meest zekere wijze der directe en in„directe voordeelen, thans door de Oost-Indische bezit„tingen afgeworpen, het doel behoort te zijn, waarnaar, „zoo niet uitsluitend, dan toch in de allereerste plaats „moet worden gestreefd, en dat de in Indië optevolgen „regerings-beginselen het middel moeten zijn voor het „bereiken van dat doel. Het had hun onaangenaam ge„troffen, zoo zeer het denkbeeld op den voorgrond te „zien plaatsen, dat het verzekeren der koloniale batige „saldo's hier de hoofdzaak is; dat Java is eene bezitting, „bestemd om door hare opbrengst de Nederlandsche schat„kist te stijven, en dat de Javaan een producent is ten „behoeve dier schatkist. Inzonderheid ook had hen de „redenering in de memorie van toelichting gestuit, waarbij „de bevordering van het welzijn der Inlandsche bevolking, „zoo niet geheel weggecijferd, dan toch zeer op den „achtergrond wordt gesteld. Daar immers wordt nagenoeg „met zoo veel woorden gezegd, dat de Regering dan eerst „op dit punt in het vroeger voorloopig verslag geopperde

„denkbeelden in ernstige overweging zou nemen, als het „bewijs was geleverd, dat Nederland de directe voor-„deelen, die aan hetzelve, als vruchten der bestaande in-„rigtingen, uit Indië toevloeijen, missen kan" enz. (voorloopig verslag).

De beslissing van het feit, welk regerings-stelsel het beste beantwoorden zal om Moederland en Kolonie de vereischte waarborgen te geven voor een duurzaam bestuur op Java, aan een wijzer oordeel van de bevoegde magten onderwerpende; zij het mij echter vergund hierop aantestippen, dat hoe die beslissing ook moge uitvallen, een middenweg moet worden gevonden, om zonder opoffering der stoffelijke voordeelen, welke de Indische bezittingen thans voor Moederland en Kolonie opleveren, de belangens der Inheemsche bevolking te behartigen en hen tegen overdrijving der zucht op voordeel en willekeur der plaatselijke autoriteiten te beschermen; waartoe het middel naar mijn beste weten te vinden is, in de scheiding van de werkzaamheden van landbouw en handel van die, welke uitsluitend tot de attributen behooren van den Souverein, gelijk hierboven door mij is aangetoond.

Bij het voorloopig verslag aan de Tweede Kamer van den 12 Maart 1853 is ook opgemerkt:

„Het Indisch bestuur treedt tegenover de bevolking „niet alleen op als Souverein, maar tevens in de hoeda-„nigheid van landbouwer, handelaar en fabrikant. Het „ligt in de bedoeling der Regering die dubbele betrekking „te laten voortduren en dus het zoogenaamd kultuur-„stelsel te handhaven. Dit zoo zijnde, had dit belangrijk „onderwerp meer regtstreeks in het reglement (op het „beleid der Regering) behandeld, hadden de pligten van

„het Gouvernement en de regten van de Indische bevol-„king te dien aanzien geregeld en omschreven moeten „worden."

De Regering heeft hierop geantwoord:

„Dat waar het onmogelijk is doelmatige en op de om-„standigheden passende wettelijke voorschriften te geven, „onthouding pligtmatig is" en iets verder zegt zij: „om „echter zoo veel doenlijk aan het geopenbaarde verlangen „te voldoen is thans een nieuw artikel, art. 56, aan „het kultuur-stelsel gewijd. Het regelt *niets*, en bepaalt „zeer *weinig*" (memorie van toelichting).

Ziedaar de grondslagen, waarop het hoofd-beginsel van ons regerings-stelsel in Indië rust, en waarvan de dierbaarste belangen van Moederland en Kolonie afhankelijk is gemaakt.

Hieruit is dan ook afteleiden, dat eene spoedige herziening en regeling der finantiëele en politieke aangelegenheden van Nederlandsch Indië, dringend wordt gevorderd, om orde en regelmatigheid in het algemeen beheer tot stand te brengen; daardoor de bestaande verwikkelingen aldaar uit den weg te ruimen, en ook de noodige eensgezindheid tusschen de wetgevende en uitvoerende magten te bevorderen, zonder welke het prestige van eenheid en oppermagt, de grootste steun onzer heerschappij in Indië, verloren gaat, en onzen zedelijken invloed onder de bevolking aldaar, die reeds merkelijk verminderd is, nog meer ondermijnen zal.

Uit den hierboven omschreven toestand der bevolking op Java, zal men hebben ontwaard, dat wij in onze Overzeesche bezittingen nog met gevaarlijke elementen voor ons gezag aldaar te worstelen hebben. Deze kunnen alleen in toom

gehouden worden door eendragt en magt onder ons zelven, en een regtvaardig en klemvol bestuur, dat aller belangen als een geheel weet te vereenigen. Ons hoofdstreven moet derhalve zijn: vooroordeelen en strijd van meenigen tusschen bestuur en wetgeving zoo spoedig mogelijk te doen ophouden, omdat de openbare berispingen der Staten-Generaal de kracht der Regering ontzenuwen, en onze staats-instellingen tot een speelbal der menigte maken.

Hieruit volgt van zelve de vraag, wat moet dan gedaan worden? Vergun mij daarover eene kleine uitwijding.

Het is bekend dat de Graaf van den Bosch, bij de invoering van het stelsel der kultures op Java, groote belemmeringen en tegenwerking van de hoog en lager geplaatste lands-dienaren in de uitvoering zijner inzigten heeft ondervonden. Het was daarom te vreezen dat, na zijn vertrek uit Indië, de door hem vastgestelde maatregelen voor de instandhouding van dit stelsel, minder behartigd zouden worden. Als een gevolg hiervan, heeft hij, niet alleen door toekenning van geldelijke voordeelen op de te verkregene producten, de belangen der ambtenaren aan zijn stelsel verbonden, maar ook den onwillige met de verwijdering uit de dienst bedreigd; terwijl later de magt en bevoegdheid van den Raad van Indië zoodanig werd beperkt, dat de Gouverneur-Generaal alleen met de geheele verantwoordelijkheid van het algemeen beheer werd belast, en de leden der Regering slechts adviseurs werden; zoodat de Minister van Koloniën, waartoe de Graaf van den Bosch zelve bestemd was, de volle vrijheid erlangde, om zijn invloed direct of indirect op den Gouverneur-Generaal te doen gelden, ten einde zijne bijzondere inzigten te doen gedijen.

In de laatste jaren zijn, wel is waar, eenige wijzigingen gebragt in de verhouding tusschen den Gouverneur-Generaal en de leden der Regering; de Gouverneur-Generaal blijft nogthans alleenheerscher en de Minister van Koloniën zijn leidsman.

De Heer van den Bosch, en later de Heer J. C. Baud, diens opvolger als Gouverneur-Generaal en Minister van Koloniën, hebben het oppergezag in Indië aan zich willen behouden, om het beleid der zaken aldaar, vooral ten opzigte van het stelsel van kultures, dat zoo veel tegenstand bij anderen vond, op het door hen aangewezen spoor voorttezetten; waartoe zij dan ook volkomen geregtigd waren, om een stand van zaken te handhaven, die zij, ter voldoening in de behoeften des tijds, met veel energie en groote bekwaamheid hadden tot stand gebragt. Zij waren te meer daartoe geregtigd, dewijl zij als zeer ervaren staatslieden, en volkomen met den toestand van Indië bekend, zeer berekend waren, om uit Europa de teugels van het Indisch bestuur te voeren; en had het noodlot deze mannen niet te vroeg aan het Vaderland ontrukt, dan zouden zij voorzeker hun regerings-stelsel van lieverlede naar den eisch des tijds gewijzigd hebben, zonder die spanning, welke de houding der wetgevende en uitvoerende magten thans kenmerkt. Specialiteiten als de Graaf van den Bosch en de Baron J. C. Baud, zijn zeldzaam te vinden, en de laatstgenoemde had reeds te kennen gegeven, dat het stelsel van kultures behoorde overtegaan tot dat van vrijen arbeid.

Het autocratische regerings-beginsel, door de Heeren van den Bosch en Baud met zoo veel beleid gehandhaafd, heeft ook tot leiddraad gestrekt der handelingen van

hunne opvolgers, ook zij hebben, door voorschriften uit hun kabinet, de bevoegdheid van de Indische regering beperkt tot de geringste onderdeelen van het bestuur; met dit gevolg dat, Indië uit Europa geregeerd wordende, de Gouverneur-Generaal aldaar slechts een uitvoerder van den wil des Ministers is geworden. De leden der regering moeten zich in hunne waardigheid gekrenkt gevoelen; de ambtenaren gaan gebukt onder den druk van vormen en voorschriften, zonder vrijheid van oordeel; en daar ieder het werk zoo veel doenlijk op een ander schuift, heeft het beginsel van: consideratiën en adviesen te vragen, eene zoodanige uitbreiding erlangd, dat eene geregelde en spoedige afdoening van zaken zeer bemoeijelijkt wordt, en zoowel het Hoofd des bestuurs als de chefs der departementen afhankelijk maakt van hunne ondergeschikten.

Neen, Indië moet in Indië geregeerd worden. De beginselen waarnaar Indië geregeerd moet worden, behoorden autocratische te zijn; doch daartegen bestaan ook eenige gewigtige bedenkingen.

Indien een alleenheerscher een man is, die de hoogst mogelijke trap van menschelijke volmaaktheid bereikt heeft; indien hij het oor niet leent aan de inblazingen van valsche vrienden, die gewoonlijk een alleenheerscher omgeven; indien hij bekwaamheid, kennis van zaken, lust en geschiktheid heeft, het hem toevertrouwd beheer van millioenen menschen met juistheid op al de aangelegenheden van zijn uitgestrekt gebied toetepassen: dan zoude hij voorzeker de beste persoon zijn om de opperheerschappij over Nederlandsch Indië te voeren; mist hij echter die hoedanigheden, is hij niet meer dan een gewoon

mensch, wordt hij ook beheerscht en weggesleept door de raadgevingen van baatzuchtige vrienden; bevoordeelt hij dezen of genen, ten koste van het algemeen belang; beheerschen ook hem de menschelijke grillen en hartstogten; viert ook hij den vrijen teugel aan het beginsel van een vrij geweten, dat ongeloof en God-verzaking tot grondzuilen heeft; en is hij niet altijd zoodanig werkzaam, dat hij met een gerust hart dat oogenblik te gemoet gaat, waarop hij voor een Hooger Regter rekenschap en verantwoording zal moeten afleggen over het volbrengen van de hooge, hem op aarde toevertrouwde taak, — dan gewis zijn de tranen die hij kan doen storten, de onheilen die hij kan berokkenen, niet te berekenen; en de regten van persoon en staat, bestaan alleen in naam, vooral in een land, waar de vrijheid der drukpers binnen zekere grenzen beperkt moet blijven.

Het is eene treurige, maar tevens onwedersprekelijke waarheid, dat slechts met enkele uitzonderingen, de mensch over het algemeen meer bedacht is op zelfsbehoud en beheerscht wordt door eigenbaat, dan door zelfsopoffering en edelmoedigheid; en mitsdien zou men gerust kunnen aannemen dat de man om als alleenheerscher over Nederlandsch Indië te regeren, evenmin te vinden zal zijn, als Diogenes op klaren dag de mensch met een brandende lantaarn zocht; en gesteld: dat een zoodanig volmaakt mensch gevonden werd, dan nog is er geene zekerheid voor zijne handelingen, indien zijn wil door eene andere absolute magt wordt beheerscht.

Ziedaar, naar mijne bescheidene meening, de hoofdbron van de tegenwoordige verwikkelingen in de staatsregelingen van Indië; de gebreken waaraan de regerings-

maatregelen mank gaan, en de reden waarom de wettelijke bepalingen voor Indië, niet gegrond zijnde op tijds- en plaatselijke omstandigheden, steeds in de uitvoering en toepassing vele belemmeringen ondervinden.

De Regerings-beginselen voor, de wijze waarop, Indië geregeld wordt, is voor Nederland eene levenskwestie, en de juiste regeling daarvan alleen kan tot hechten waarborg strekken voor de belangen van Moederland en Kolonie.

Deze waarborg zoude mijns inziens, kunnen gevonden worden in eenen meer vrijzinnigen regerings-vorm, dan die, welke thans zulke gewigtige belangen, als het welzijn van Nederland, en de belangen van ruim 20 millioenen menschen, afhankelijk maakt van den wil van een persoon, de Minister van Koloniën; wiens portefeuille vaak van den eene op den andere overgaande, ook de staatsregelingen van Indië aan al de wisselvalligheden blootstelt, welke verschil van meenigen teweeg brengen, en schadelijk kunnen zijn voor de ontwikkeling van vooruitgang van de welvaart der Oost-Indische bezittingen.

Deze bedenkingen nopen mij dus, in weerwil van mijne vooringenomenheid met een autocratische Regering voor Indië, de voorkeur te geven aan een constitutioneel Monarchaal stelsel, gewijzigd naar de plaatselijke behoeften; waarbij de Regering niet afhankelijk is van de wil of grillen van één persoon, maar dat de Gouverneur-Generaal en de leden der Regering gezamentlijk de Regering uitmaken, vrij van Ministerieele kluisters.

Deze Regerings-beginselen werden tot grondslag genomen bij de wedervestiging van het Nederlandsch gezag in Indië, en de tien-jarige regering van den Baron van der Capellen, hoewel minder gunstig voor onze finantiën,

ten gevolge der eigenaardige moeijelijkheden bij de invoering van een nieuw bestuur over een zeer uitgestrekt gebied, en de vele oorlogen die gevoerd moesten worden om ons gezag te vestigen, levert weinige voorbeelden op van willekeur in de staats-aangelegenheden of oneerbied jegens het opperhoofd der regering, maar was daarentegen rijk aan weldaden en roemrijk voor de nationale waardigheid.

Toen bestond het ligchaam der Hooge Regering in Indië niet uit een, maar uit meer personen; allen waren in gelijke mate verantwoordelijk.

Alle belangrijke aangelegenheden moesten in Rade behandeld worden, en werden daardoor onderworpen aan het oordeel der meerderheid van de door den Koning gekozene personen, strekkende tot waarborg dat de regten van den staat en van ieder onderdaan behoorlijk gehandhaafd werden, althans niet afhankelijk werden gemaakt van de denkwijze van enkele personen. Meerderheid van stemmen besliste iedere aangelegenheid en de Gouverneur-Generaal behield de uitvoerende magt, met de bevoegdheid in dringende gevallen, met terzijdestelling van de beslissing in Rade, zijn eigen oordeel te mogen volgen; mits dan ook de geheele verantwoordelijkheid van de daad op zich nemende.

Een terugkeer tot het goede, als zoodanig beproefd en erkend, is, hoewel eens verworpen, nooit te laken, en eene regeling van het oppergezag in Indië op deze voet, komt mij zeer dienstig voor. Onnoodig is het hier bij te voegen, dat deze regeling in dier voege moet plaats hebben en gewijzigd worden, als de behoefte van den tegenwoordigen tijd zal noodig maken.

Ik vermeen dat de hier aangehaalde feiten en daadzaken voldoende zullen zijn, om zonder verdere uitwijding over onze huishouding van staat in Indië, tot de overtuiging te leiden, dat eene algemeene herziening der hoofd-beginselen van het regerings-stelsel aldaar, eene levens-kwestie is geworden, die eene spoedige beslissing vordert om de hieromtrent gerezene bedenkingen bij de wetgevende en uitvoerende magten optelossen; en aan Nederland de vereischte waarborg te geven, dat de aangelegenheden der Overzeesche bezittingen, volgens den eisch van onze beschaafde eeuw, tot welzijn van het vereenigd belang van Moederland en Kolonie geregeld zijn.

Dit doel zal, bij de heerschende verdeeldheid van zienswijze onder onze Staatslieden, moeijelijk in Nederland kunnen bereikt worden, en ik zie mij derhalve gedrongen eerbiedig aan de overweging der daartoe bevoegde magt te onderwerpen: de zending eener Kommissie naar Indië, om de zaken aldaar plaatselijk te onderzoeken en te regelen. Zij treedt op als eene onzijdige partij tusschen de twistende magten; en eenige duizende mijlen van hen verwijderd, kan zij bezadigd en onbevooroordeeld te werk gaan, om waarheid van schijn te onderscheiden, en tot beraming der noodige maatregelen, om de regten van den kroon te verzekeren en het welzijn van Indië te bevorderen.

Het zij mij echter vergund, hierbij met bescheidenheid aantemerken dat, bij aldien er toe mogt worden besloten om Kommissarissen naar Indië te zenden, voor die gewigtige zending vooral personen te kiezen uit de aanzienlijken van den lande, die hunne rust en talenten als een offer zouden willen brengen op het altaar des Vaderlands.

Mannen, die den adeldom hunner geboorte niet behoeven om edel te zijn, en niet naar Indië gaan om fortuin of aanzien te verwerven, maar die hunne namen met on-uitwischbare kleuren in het hart van het nageslacht griffen zullen.

Zij behoeven geene groote Indische specialiteiten te wezen, want de heeren Elout en van der Capellen waren dit ook niet bij hun vertrek uit Europa, en toch hebben zij een roemrijk bestuur tot stand gebragt. Mannen van talenten, met een edelmoedig hart en een onafhankelijk standpunt in de maatschappij, zullen overal eerbied en achting inboezemen, maar inzonderheid bij de Indianen. Zij zullen ook in Indië vele bekwame landsdienaren aantreffen, die hen getrouw met raad en daad zullen bijstaan, zoodra zij weten, dat geen plooijing van zienswijze wordt vereischt om de voorschriften uit Nederland optevolgen, en het onnoodig meer is een orde van zaken te blijven handhaven, die in strijd is met het algemeen belang.

Deze kommissie moet niet bezwaard worden met wijdloopige instructien, die hunne handelingen kunnen belemmeren, maar slechts uitgenoodigd worden, behoudens hare verantwoordelijkheid aan den Koning, de oppermagt in naam des Konings in Indië te voeren; en na een behoorlijk onderzoek van den tegenwoordigen toestand van het administratief en politiek beheer in Indië, al datgene verrigten, wat strekken kan tot bevordering der ware belangen van Moederland en Kolonie.

En mogt men onverhoopt niet kunnen besluiten eene Kommissie naar Indië te zenden, alsdan ware het toch wenschelijk, dat eene Kommissie alhier werd benoemd, onafhankelijk van allen vreemden invloed, om na een